

LAICI V DNEŠNÍM SVĚTĚ

Práce komise č. 5

mezi 1. a 2. zasedáním Plenárního sněmu

LAICI V DNEŠNÍM SVĚTĚ

PRÁCE SNĚMOVNÍ KOMISE Č. 5 MEZI 1. A 2. ZASEDÁNÍM

PLENÁRNÍHO SNĚMU KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR

Text odsouhlasený na jednání 5. komise 10. září 2004

PRAHA 25.ČERVNA 2005

O B S A H

ODDÍL LAICI V SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI

I. Úvod.....	6
Laik neznámá amatér, ale křesťan poslaný, aby svým životem svědčil o Kristu.....	6
II. Situace české společnosti a duch doby.....	7
Rozpor mezi tužbami a faktickým způsobem života.....	7
Otevření příležitostí ve světě práce, pro mnohé však bolestně vyloučení na okraj.....	8
Instituce právního státu a demokracie potřebujeme naplňovat pozitivním obsahem.....	9
Jsme součástí Evropy a globálního světa – národní izolace by byla slepou cestou.....	9
Ohrožení a šance souvisejí s naší minulostí, ale i proměnou západní civilizace.....	10
III. Impulsy do budoucna: co dělat?.....	11
Co mohou křesťané-laici udělat pro zlepšení situace.....	11
Co je nutné změnit v církvi samotné?.....	12
Na sebe buďme náročnější než na své okolí.....	13
IV. Svět kultury.....	13
K pravému a plnému lidství lze dospět jen prostřednictvím kultury	13
Věda a kultura na rozcestí.....	14
Výchova a vzdělávání – aktuální výzva naší doby.....	15
Jak a proč došlo ke ztrátě integrující síly křesťanství v kultuře.....	16
Naší ambicí je nabídka křesťanského životního stylu.....	17

Ochrana přírody spojená s porozuměním a šetrností	18
Ochrana svobody spojené se zodpovědností	18
Ochrana morálního života s důrazem na zralé svědomí	20
Ochrana rodiny spojená s působivým svěděním vlastního života.	20
V. Svět politiky.....	25
Věřící laici mají odpovědnost i za svět politiky – nesmíme být dezertéry demokracie.....	25
Všichni můžeme přispět svým hlasem k utváření poměrů v naší zemi.....	26
Spolupráce a ochota ke službě nesmí být placena kompromisy ve svědectví víry.....	27
Demokracii uskutečňují demokraté – a lepší demokracii lepší demokraté.....	28
Konkrétní úkoly.....	29
VI. Sociální řád a svět hospodářství.....	30
Tržní hospodářství nemá alternativu – ani trh však není cestou k „ráji na zemi“.....	30
Transformace „českou cestou“.....	31
Mezinárodní souvislosti.....	32
Řešením je subsidiární sociální stát a spravedlnost založená na spoluúčasti.....	34
Křesťané na straně nezaměstnaných a jinak ohrožených.....	35
Křesťané musejí aktivně přispět k vyřešení vztahu státu i společnosti k církvím.....	36
VII. Svět médií.....	37
Média jsou zdrojem velké moci – příležitostí ke vlivu i pokušením zneužití.....	37
Diktát trhu v médiích je nebezpečný jinak než diktát politický – ale je rovněž zlem.....	38
Rizika modloslužby mediálním bohům zábavy a manipulace s veřejným míněním.....	39
Jak mohou křesťané-laici čelit ohrožením médií a jak je proměnit na šance.....	40

ODDÍL LAICI V CÍRKVI

I. Církev, ve které žijeme	42
Církev v pojetí koncilu – putující Boží lid.....	42
Církev v západní kultuře – „krize je jednota rizik a šancí“.....	43
Církev v České republice – pravdivý pohled na realitu jako počátek naší cesty k soli a kvasu ve společnosti.....	44
Úkoly a šance církve – nést „ovoce Ducha“, žít evangelium.....	46
II. Laici v církvi.....	48
Laici jako součást společenství Božího lidu.....	48
Hledání autentické podoby duchovního života laiků.....	49
Každý máme jedinečné a nezastupitelné poslání – Bůh je velkorysý a důvěřuje nám.....	50
III. Vytváření funkčního křesťanského společenství.....	51
Vzor společenství – bytí v Trojici.....	51
Tradiční struktury ve střetu s novými podobami společenství – nezbytnost analýzy.....	52
IV. Podíl laiků na životě místní církve, spoluzodpovědnost za církve.....	53
Institucionální možnosti a role laiků v nich.....	53
Vše předpokládá ochotu předat laikům odpovědnost a ochotu laiků ji převzít.....	54
Specifika a přínosy žen – neochuzujeme církev o ženský pohled.....	54
Každý můžeme různě přispět k pestré mozaice života svého místního společenství.....	55
V. Komunikace a spolupráce mezi kleriky a laiky.....	56
Vzájemný respekt je nutnou výchozí pozicí.....	56
Komunikace není naší silnou stránkou – ale uvědomme si, že bez ní to nejde.....	56
Aggiornamento – stále aktuální a potřebné.....	57
VI. Laici ve výchově a vzdělávání.....	58
Objevit a žít vlastní povolání a poslání.....	58
Jsme zodpovědní za své celoživotní vzdělávání i víru své církve.....	58
Hlavní prostory výchovy a vzdělání.....	60

VII. Svět rodiny.....	61
Rodina je vystavena mnoha tlakům – první úkol: vytváření rodinného a zároveň osobního společenství.....	61
Budoucnost rodiny je spojena se svobodou a kvalitou partnerských vztahů.....	63
Rodina je domácí církví, ale univerzální i místní společenství za ni nese spoluodpovědnost.....	64
VIII. Děti a mládež.....	65
Děti ve střetu s negativními vlivy dnešní doby.....	65
Rodina má prvořadou roli, ale ani společnost a církve se nesmí zbavit zodpovědnosti.....	66
Klíčové období dospívání v životě člověka	66
Otevřené možnosti pro aktivity mladých – mladí pro mladé.....	67
Poznámky.....	68

Krize je jednota nebezpečí a šance

Význam čínského znaku pro krizi

LAICI V SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Vladimír Smékal (kap. I až III.), Václav Frei (kap. III. – 3. článek),
Václav Babička (kap. IV.), Josef Zeman (kap. IV. – část o rodině)

Lubomír Mlčoch (kap. V. a VI. + celková redakce),

Jiří Zajíc (kap. VII. + celková redakce)

I. Úvod

Laik neznamená amatér, ale křesťan poslaný, aby svým životem svědčil o Kristu

1. V běžné řeči je za **laika** považován ten, komu v té oblasti, o níž je právě řeč, chybí potřebná odborná způsobilost – vzdělání, dovednosti, uznání ostatními odborníky ap. Pokud jde o laiky z hlediska života církve a života v církvi, nejde o „nedostatek odborné způsobilosti“, nýbrž o základní charakter jejich křesťanského působení. Laik je v pojetí Římskokatolické církve ten příslušník Božího lidu, který je v prvé řadě poslán, aby uprostřed lidské společnosti celým svým životem zpřítomňoval Vzkříšeného Pána, a tak naplňoval to, čím začíná významná koncilní konstituce **Radost a naděje**:

2. „*Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu. Jejich společenství se totiž skládá z lidí, kteří jsou sjednoceni v Kristu, při svém putování do Otcova království jsou vedeni Duchem svatým a přijali zvěst o spáse, kterou mají předložit všem. Proto také toto společenství cítí, že je opravdu těsně spjato s lidstvem a jeho dějinami.*“¹

3. Proto nejprve charakterizujeme společnost, v níž dnes žijeme, z křesťanského hlediska nabízíme vysvětlení příčin těch jevů, které považujeme za zvlášť důležité, a konečně vyjadřujeme, v čem by měl spočívat hlavní přínos nás křesťanů – katolických laiků – k posilování toho, co je

správné, nosné a perspektivní, a naopak k obraně před tím, co naši společnost i nás osobně ohrožuje. Záměrně při tom volíme co nejúspornější způsob vyjadřování, protože nám jde o to, aby co nejplastičtěji vynikl celkový obraz, charakteristický napětím mezi šancemi na jedné a nebezpečími na druhé straně – tedy právě onou *krizovostí*, na niž poukazuje i námi zvolené motto. Porozumění tomuto celku považujeme pro volbu dalšího správného postupu za rozhodující.

4. V dalších kapitolkách této části pak zaměříme pozornost na některé oblasti společenského života, jejichž význam pro další směřování naší společnosti pokládáme za rozhodující – a proto budou muset být trvalým zájmem, starostí i prostorem aktivity právě nás, laiků.

II. Situace české společnosti a duch doby.

Rozpor mezi tužbami a faktickým způsobem života

5. Praktický materialismus sice zjevně zdomácněl v naší společnosti, ale současně lze za ním rozpoznat hlad po duchovním životě a někdy i opravdový duchovní život, zejména u mladých lidí touhu po skutečných hodnotách (přátelství, práce pro druhé, ochrana přírody ap.). Na druhé straně je patrná neschopnost tyto hodnoty reálně naplňovat a podléhání různým závislostem. „Poptávka“ po duchovnu se často mívá s tradiční „nabídkou“ spiritualit.

6. Výrazná většina lidí touží po kvalitní, pevné rodině², přitom však narůstá počet manželství a rodin, které ztroskotávají, nezřídka v důsledku pracovní přetíženosti jednoho nebo obou partnerů, ale i v souvislosti s absencí podpory hodnoty manželství. Partnerská promiskuita a volné soužití se prezentují jako něco normálního a společností žité hodnoty nepodporují manželství. Porodnost je u nás druhá nejnižší v Evropě³; naše společnost tak nezadržitelně stárne.

Otevření příležitostí ve světě práce, pro mnohé však bolestné vyloučení na okraj

7. Na jedné straně se mnoha lidem otevřela možnost studovat a žít s tím, co opravdu dobře umějí a chtějí dělat; mnohonásobně vzrostla výměna informací, technologií i výrobků; na druhé straně však prudce narostla nezaměstnanost, významné skupiny lidí jsou společensko-ekonomicky znevýhodněné (zemědělci, pracovníci v řadě tradičních průmyslových odvětví, ženy, Romové ap.), narůstá počet studentů, kteří nemohou uplatnit svoji kvalifikaci. Lze očekávat, že i zrušení vojenské a civilní služby uvrhne řadu mladých lidí do kategorie nezaměstnaných.

8. Zmizela mnohá politicky motivovaná omezení a nekvalifikované zásahy do každodenního života lidí a do volby profesní dráhy, na druhé straně prudce vzrostl tlak na výkon, který nutně staví většinu lidí před dilema „rodina, nebo práce“. Styl řízení v řadě soukromých podniků je despotický, ponižuje a vykořisťuje pracovníky a uvádí je do vazalského postavení vůči zaměstnavatelům.

9. V některých oborech jsme schopni úspěšně soutěžit s nejmypělejšími státy světa, na druhé straně je celkově naše hospodářství kapitálově nedostatečně zabezpečeno - v důsledku 40 let nefunkční státem řízené ekonomiky, transformačních ztrát plynoucích z „české cesty“ privatizace a „tunelování“ podniků a bank - a svůj podíl mají také nehospodárnosti ve státní a veřejné správě. Celá řada klíčových oblastí zejména neziskového sektoru je dlouhodobě zanedbaná a nejsou na jejich rozvoj potřebné prostředky: školství, zdravotnictví, doprava, rozvoj vědy, kultura, ochrana přírody.

Instituce právního státu a demokracie potřebujeme naplňovat pozitivním obsahem

10. Byly vytvořeny rozhodující instituční a právní předpoklady demokracie, avšak reálná úroveň demokracie je velmi nízká: převládá nedůvěra k politikům i k politickým nástrojům (stranám, institucím), velmi nízká je důvěra vůči soudům, nedaří se boj s korupcí a šedou ekonomikou.

11. Svoboda slova je v široké míře deklarovaná, vychází spousta zajímavých knížek i odborných časopisů, avšak reálný vliv pozitivních kulturních a osobnost rozvíjejících hodnot je omezen několika silnými médii, která zcela ovládají veřejný prostor a jsou – bez nadsázky řečeno – skutečnými vetřelci do soukromí. Světonázorové postoje prezentované těmito médii jsou vesměs shodné a jednostranně podporují konzumní orientaci lidí; v důsledku toho chybí skutečná účinná názorová pluralita.

12. Existuje velké množství různých společenských aktivit a dobrovolnických pomáhajících institucí, včetně těch, které vycházejí z křesťanské orientace a které se např. v krizových momentech jako byly povodně významně uplatňují. Protože jim chybí ekonomická i společenská podpora, jaké se těší takové instituce v rozvinutých demokraciích, skutečná občanská společnost je u nás ve stadiu zrodu. V běžném životě však stále převládá vliv státních institucí zděděných z reálného socialismu i tam, kde to není optimální (sociální systém, zdravotnictví).

Jsme součástí Evropy a globálního světa – národní izolace by byla slepou cestou

13. Svět se pro nás neuvěřitelně zmenšil, zejména mladí lidé rádi a s užitkem cestují po celém světě a rozšiřují si životní obzory. Současně ale pohyb obyvatel znamená přistěhovalectví, na něž u nás nejsme zvyklí, narůstá

nesnášenlivost a navíc se prudce zvyšuje ohrožení globálním terorismem.

14. Vstoupili jsme do Evropské unie a to je velká šance. Postoj většiny společnosti k této dějinné události je ovšem krátkozrace utilitaristický (*co z toho budeme mít?* - hlavně z hlediska peněz), což snadno může způsobit neschopnost tvořivě uplatnit to, čím bychom mohli Evropě sami prospět, a účinně využít možností, které evropský prostor kulturně, společensky a ekonomicky dává.

15. Jako členská země NATO jsme konfrontováni s konflikty v mezinárodních vztazích – a to nejen v Evropě. I tady se od nás čeká odpovědný postoj, k němuž principy křesťanské etiky poskytují vodítka. Ve jménu ochrany „národních zájmů“ se i u nás setkáváme se snahami o uzavřenost, která není ani v Evropě ani v širších mezinárodních vztazích reálná, natož odpovědná.

Ohrožení a šance souvisejí s naší minulostí, ale i proměnou západní civilizace

16. Výše popsané problémy jsou jednak doznívající reakcí na prázdnotu totalitní ideologie minulého režimu. Většina lidí se rozhoduje podle bezprostřední užitečnosti z hlediska svého osobního zájmu či zájmu své skupiny, což ale neumožňuje řešení náročných mravních situací. Do kategorie ideologií, k nimž převládá celkově nedůvěra, je mnoha lidmi zařazováno (byť chybně) i křesťanství. Církev je pak vnímána jen jako jedna ze zájmových skupin („spolek“), případně jako jeden z konkurentů v boji o „získání duší“.

17. Současně ale už působí vlivy nové, vyrostlé za polistopadové éry. V první řadě chybí dostatečně institucionálně zakotvená a přitom otevřená základna pro veřejnou diskusi o základních lidských i společenských tématech. V tomto smyslu jsme teprve na cestě k

demokratické společnosti, musíme se všichni učit odpovědnému občanství v otevřené společnosti.

18. Vše pak navíc probíhá za současného nástupu třetí vlny v celé západní civilizaci a s ní spojeným přesunem moci v důsledku dominujícího vlivu informačních technologií. Ústřední roli v naplňování náboženské potřeby lidí si v této situaci úspěšně snaží usurpovat média, zatímco všechny tradiční instituce (rodina, škola, církve, odbory, strany atd.) ztrácejí prudce svou autoritu .

III. Impulsy do budoucna: co dělat?

Co mohou křesťané-laici udělat pro zlepšení této situace?

19. Podrobně se tomuto tématu věnujeme v dalších kapitolách, zde pouze pro celkovou představu načrtáváme hlavní roviny laické angažovanosti ve společnosti.

20. Ochota investovat do dlouhodobých cílů „společného dobra“ v české společnosti je dosud slabá. Jasně převažují dílčí zájmy různých skupin a krátkodobý horizont politických volebních cyklů. Proto podporujme ze všech sil snahu státu i ostatních institucí právě o tyto dlouhodobé investice s pozitivním dopadem na rodiny, děti, mládež, výchovu a vzdělávání, ochranu přírody.

21. Máme šanci, abychom nabídli celkový nový životní styl zahrnující spiritualitu, kvalitní hodnotovou orientaci, metodu účinné výchovy a hodnotné trávení volného času.

22. Angažujme se ve vytváření tlaku na změnu disproporce ve veřejné sféře, v níž jasně dominují politické strany a média, a prostřednictvím jiných komunikačních bází oslabujme monopol několika málo médií. Buďme iniciátory sdružování „slabých“. Podporujme křesťanské vzdělávací organizace jako jsou Česká křesťanská akademie, Moravskoslezská křesťanská akademie a další.

23. Využijme toho, že církev je celosvětová instituce, která má přátele všude; můžeme navazovat na zahraniční zkušenosti i pomoc.

Co je k tomu nutné změnit v rámci církve samotné?

24. Rovněž této problematice se podrobně věnuje druhý oddíl tohoto dokumentu. Tady zdůrazníme jen to, co účinně dotváří souvislost předchozích článků a tak poskytuje náhled na celou oblast laické existence – v církvi a současně ve světě.

25. Církev má šanci iniciovat sdužování lidí do různých společenství (farních, výchovných, vzdělávacích apod.), v nichž mají možnost se setkávat a trávit volný čas. Pokud se církvi podaří nově interpretovat tradici (nejen svou, ale i českou), může tak vzniknout účinný potenciál pozvání k víře.

26. Aby tato šance byla využita a přijata i společností jako možné východisko z její krize, je nutné systematické vedení a stálá formace laiků, a to nejen k vnitřnímu osobnímu životu z víry, ale i k aktivnímu křesťanskému životu v oblasti jejich profesní a občanské působnosti⁵. K tomuto cíli je třeba již začít u výchovy a stálé formace kněží, aby oni sami si byli vědomi této odpovědnosti nás křesťanů – laiků za náš svět. Komunikační dovednost a umění vést dialog, znalosti a dovednosti řízení – managementu, to jsou již jen potřebné nástroje k praktickému naplnění onoho základního cíle. K tomu mohou napomoci i nové formy soužití kněží s farním či jiným společenstvím, kde se mohou lépe seznamovat s problémy, jimž lidé čelí.

27. Je samozřejmě též nezbytné prohlubovat ekumenickou spolupráci s křesťany nekatolických církví i s ostatními věřícími lidmi na všech úrovních, kde je to možné.

Na sebe bud'me náročnější než na své okolí

28. Ve známém starověkém *Listu Diognétovi* (vznikl asi ve 2. století) se o křesťanech ve společnosti tehdy ještě pohanské říká: „*Stanovené zákony obce zachovávají, ale svým životem je převyšují*“⁶. Tento přístup k normám i zvyklostem ne-křesťanského okolí by měl být pro nás často samozřejmostí (např. v manželství – věrnost, přijímání dětí aj.), ale vyjadřuje též vhodnou universální zásadu pro naše postavení a chování v současné společnosti - už zase *pohanské*.

29. Musíme při tom pochopitelně důsledně dbát, abychom se nedali pasivně vláčet vším, co světská společnost pokládá za „normální“ a současně tvořivě promýšlet výzvy doby např. myšlenku *chudoby* jako životní hodnoty atp.

30. Vyšší nároky uplatňujeme *především u sebe*, a to v teorii i v praxi. Vlastní pojetí života dávejme vhodným způsobem najevo, ale ne ostentativně ani povýšeně. Bud'me připraveni důsledně, a to co možná srozumitelně pro okolí⁷ - v pluralitní společnosti naše pojetí života účinně hájit.

31. Tento přístup na druhé straně vychází demokratické pluralitní mentalitě vstříc: většinou nevyžaduje uznání a zachovávání křesťanských, resp.katolických norem od jiných, od celé společnosti, a nevynucuje si to cestou zákonů. To je možné jen tam, kde je dost široká společenská shoda – anebo teprve poté, až se nám tuto společnou podporu podaří získat.

IV. Svět kultury

K pravému a plnému lidství lze dospět jen prostřednictvím kultury

32. „*K lidské osobě patří to, že nemůže dospět k pravému a plnému lidství jinak než prostřednictvím kultury, to znamená záměrným rozvíjením hodnot přírody a ducha. Kdekoli tedy jde o lidský život, příroda a kultura velmi těsně souvisí.*“⁸ Těmito slovy začíná kapitola „*Jak správně*

podporovat rozvoj kultury“ pastorální konstituce *o církvi v dnešním světě Gaudium et spes*. Kulturou se zde míní všechno, čím člověk zušlechťuje a rozvíjí své duševní i tělesné vlohy, ovládá zemi, zlidšťuje společenský život a sděluje své duchovní zážitky a touhy. Jejimi nejmocnějšími projevy jsou v současnosti věda a vzdělání, umění, různé formy společenské komunikace („masmédiá“), mravnost a životní styl.

33. Kultura má obecně lidský charakter. Proto je třeba, aby si křesťané osvojovali vědecké metody a poznatky jako podněty k přesnějšimu a hlubšímu chápání víry a aby i pastorační čerpana z podnětů soudobé kultury. Literatura a umění mají zvláště důležitou úlohu, neboť rozvíjejí jak citovou výbavu člověka, tak svým specifickým způsobem (podobně jako mystika) odkrývají netušené hlubiny poznání, nedosažitelné jiným způsobem. Umění i moderní formy společenských komunikací zásadním způsobem utvářejí mravní vědomí lidí i životní styl, který mu odpovídá.

Věda a kultura na rozcestí

34. Církev uznává svobodu bádání a myšlení a zároveň zavazuje věřící, aby pokorně a statečně projevovali názory o věcech, ve kterých jsou odborníky. Díky vědeckému poznání již v některých oborech získal člověk takovou moc, že ji může použít i proti přírodě a lidstvu. Od věřících lze právem očekávat zvláštní citlivost pro etické aspekty vědy, zvláště biologie a medicíny, které proti faustovskému pokušení vlády nad životem staví střízlivou vizi kultury života.

35. Rozkvět vědy a umění vede k jejich velké obsáhlosti a rozrůzněnosti, takže se stávají pro jednotlivce neobsáhnutelnými. To staví člověka do situace, kdy svět jako výsledek kulturního vývoje se mu odcizuje namísto toho, aby ho podpíral a obohacoval. Potřeba syntézy je stále zřejmější, ale současně si uvědomujeme, jak je syntéza obtížná a snad

i nereálná. Koncil střízlivě přijal současnou neschopnost sjednocení vědění a umění do celkové „teorie všeho“ a vyzval všechny lidi k tomu, aby si uchovali „*pojmem celistvosti lidské osoby, ve které vynikají hodnoty rozumu, vůle, svědomí a bratrství*“⁹. Nad tím a za tím nám zůstává naděje, že Bůh Otec sjednotí „*v Kristu vše, co je na nebi i na zemi*“¹⁰.

36. Věda, umění i prostředky hromadných společenských komunikací se dostaly na křižovatku, kdy se dávají do služeb kultury života nebo kultury smrti. Církev stojí při tomto osudovém rozhodování na straně kultury života, otevírá své dveře vědcům, umělcům i pracovníkům médií, aby ve svobodě slova a činu rozvíjeli hodnoty přírody a ducha. Vyzývá všechny věřící, aby nestáli stranou tohoto dění, ale aby žili v nejtěsnějším spojení s ostatními lidmi své doby a snažili se dokonale obeznámit s jejich způsoby myšlení a cítění, které se vyjadřují kulturou¹¹.

Výchova a vzdělávání – aktuální výzva naší doby

38. Mezi všemi typy aktivit, které jsou nedílnou součástí života současné západní společnosti, zaujímají výchova a vzdělávání zvláštní – a to velmi význačné místo: Jsou totiž klíčem k tomu, aby lidé vstupující do této společnosti byli schopni ji aktivně utvářet, rozumět jí a v posledku v ní vůbec žít. Čím dále tím zřetelněji se ukazuje, že otevřená společnost nutně vyžaduje lidi, kteří chápou nedílnost svobody a odpovědnosti, jsou schopni unést nároky, které z toho pro ně plynou, a ještě v tom všem dokáží svým dílem přispívat k rozvoji vlastní osoby i celku společnosti.

39. Výchova a vzdělávání jsou přitom zcela jiným typem lidské činnosti, než jsou dnes jednoznačně preferované typy aktivit, jako třeba zábava či ekonomika. Výchova a vzdělání musí odpovídat tomu, že se vztahují k růstu živé skutečnosti, takže v nich rozhodující roli hrají vnitřní zdroje (zejména motivace), vztah mezi účastníky výchovného či vzdělávacího

procesu nesený dialogem a čas. Přitom zde můžeme navázat na plodnou vychovatelskou tradici, za jejíž uchování a rozvoj jsme zodpovědni dokonce v evropském měřítku¹². Obhajoba této jedinečnosti a nenahraditelnosti výchovy a vzdělávání pro naši společnost je součástí úkolu, který stojí před každým křesťanem. Laiici ve veřejném životě mají povinnost starat se podle svých možností o takovou podobu našeho školství, která by byla v souladu s tímto pohledem nebo ho aspoň nepotlačovala.

40. Křesťanští učitelé a vychovatelé, kteří působí ve veřejných (necírkevních) školách, by měli jako zprostředkovatelé kultury a svědkové jejích hodnot¹³ tento rozměr ukazovat a navracet tak celé naší společnosti smysl pro duchovní dimenzi. Pokud takový učitel bere profesi jako poslání, s kterým je spojeno plné nasazení, a jeho křesťanská inspirace se projevuje v přístupu ke kolegům i žákům či studentům, v respektování jejich důstojnosti i jejich odlišných názorů (často jde o „nevěřící“), ve schopnosti podněcovat dialog a vést ke kritickému myšlení, pak nelze pochybovat o účinnosti jeho svědectví.

Jak a proč došlo ke ztrátě integrující síly křesťanství v kultuře

41. Od začátku novověku začalo narůstat odcizení mezi křesťanstvím a významnými oblastmi kultury (zejména vědou) a nejpozději od poloviny 19. století vznikl mezi kulturou a církví rychle se prohlubující příkop. V právě skončeném 20. století se jen výjimečně kultura a církevní křesťanství v naší západní civilizaci přátelsky potkávaly. Většinou šlo o více méně nechápavé míjení, občas střídané církvím nepřátelským „kulturním bojem“. Nejvýrazněji se to projevilo v oblasti nových masových komunikačních forem – filmu, rozhlasu, televize a internetu. Je příznačné, že většina umělců či lidí kulturně angažovaných ve prospěch křesťanství, se v prostoru vlastních církví netěšila žádné

velké důvěře, mnohdy museli marně obhajovat vlastní „pravověrnost“ a mezi „svými“ nezřídka končili jako *cizinci*. Po druhém vatikánském koncilu se mnohé učinilo ze strany církve, aby se tento oboustranně nepříznivý stav změnil. Papežem je dokonce už čtvrt století muž, který sám byl významným umělcem. Přesto ke skutečnému vzájemnému oplodňování, prorůstání a očišťování křesťanství a kultury (charakteristickému například pro evropský středověk či různé mimoevropské tradice) máme velice daleko.

42. V našich českých poměrech pak toto odcizení násobí další faktory:

- historická traumata ze stovky let neřešených konfliktů mezi národní (českou) a církevní (římskokatolickou) identitou
- vyhnání významné části katolické kulturní elity do exilu po 2. světové válce či její násilná likvidace
- hluboká náboženská i duchovní nevzdělanost velké většiny současných obyvatel naší země (platí to do značné míry nejen o „nevěřících“, ale i o příslušnících tradičních církví).

Naší ambicí je nabídka křesťanského životního stylu

43. Odpovědí na výše uvedené napětí mezi východisky a naší skutečností není a nemůže být nic menšího, než snaha po vytvoření *křesťanského životního stylu* přiměřeného počátku 21. století v poměrech západní civilizace. Takový životní styl musí samozřejmě zahrnovat všechny důležité roviny reálného života člověka dnešní doby: manželství a sexualitu, rodinu i výchovu dětí, přátelství a sousedství, vztahy k práci, k majetku, k umění, k prožívání neděle a volného času, angažovanost v záležitostech veřejného zájmu, solidaritu s menšinami, se slabými, chudými a nemocnými, službu pravdě atd. A musí být nadto nesen určitým ústředním „duchem“, který z něj právě vytváří celistvou lidskou

existenci – a to existenci křesťanskou. Pokusu o stanovení takového sjednocujícího základu se věnujeme ve druhém oddílu, v části o spiritualitě laiků. Tady se soustředíme na čtyři konkrétní požadavky takového životního stylu, přičemž budeme vycházet z této výzvy koncilu: „*Je třeba vzdělávat ducha tak, aby se v něm rozvíjela schopnost údivu, chápání, nazírání i osobního úsudku a aby se vypěstoval náboženský, mravní a sociální smysl.*“¹⁴

Ochrana přírody spojená s porozuměním a šetrností

44. Významným kulturním úkolem dnešní generace je obnova rovnováhy v přírodě, šetrné hospodaření s přírodními zdroji a obroda lidského citu pro přírodní a životní prostředí. Je to úkol obecně lidský, který by věřící měli chápat jako projev své úcty a odpovědnosti ke stvoření, jehož jsou součástí a které pomáhají dotvořit a vykoupit.

45. K tomu je třeba nejen rozvíjet vědecké poznání přírody a osvojovat si získané poznatky, ale vlastním životem prosazovat to, co je perspektivní z hlediska „trvalé udržitelnosti“. Není pochyb o tom, že jsou to takové postoje i jednání, které je dobrovolně sebeomezující, šetrné k lidem, přírodě i celé planetě Zemi. Bere ohled na ty, kteří přijdou po nás. Je neseno spiritualitou, která byla charakteristická pro Františka z Assisi.

Ochrana svobody spojené se zodpovědností

46. Koncilní otcové neváhali vyhlásit, že pro rozvoj ducha je nezbytná vnější i vnitřní svoboda člověka. Za zdroj plné vnitřní svobody prohlašuje již evangelium poznání pravdy a život podle ní¹⁵. Církev uznává, že svoboda má jediné hranice: nezadatelná práva druhého člověka nebo společenství a zájem na všeobecném dobru. Omezování svobody - vnitřní i vnější, vlastní i druhých - slouží vposledku kultuře smrti jak ve fyzickém tak i duchovním smyslu. Typické sociálně patologické jevy naší společnosti –

od ekonomické kriminality přes všechny možné typy závislostí až ke kultu násilí – mají dva hlavní kořeny: ztrátu vnitřní svobody a ztrátu skutečné odpovědnosti.

47. Zvláště naléhavé je v dnešní době bránit svobodu dospívajících v souvislosti s jejím ohrožením různými typy závislostí (drogy včetně alkoholu, nikotinu a marihuany, hrací automaty, počítačové hry, sexuální závislost, sekty a destruktivní kultury). Ve spojení se všemi, kterým leží na srdci zdravý rozvoj mladých lidí, musíme podporovat zejména primární prevenci, jejíž těžiště není v poučování, ale ve vytváření celkového příznivého prostředí pro lidské zrání dospívajících – prostředí dostatečně bohatého na pevné vztahy, inspirujícího k rozvoji vlastní osobnosti i tvořivé spolupráci s ostatními lidmi, zvláště vrstevníky.

48. Jako křesťané si pak musíme být vědomi toho, že v kořeni těchto různých typů závislostí je nenaplněná touha po pravém Bohu, na němž jediném může člověk *záviset*, aniž by to vedlo ke znehodnocení jeho svobody, neboť tvůrčí Láska Boží je dokonce nutnou podmínkou této svobody i možností jejího uplatňování. Na tom, že se touha po svobodě dnešních mladých lidí tak často mívá s Boží nabídkou být jejich svobodě nutnou oporou, máme vinu i my, křesťané, tím jak sami svými životy i vyjadřováním zastíráme pravou svobodu dětí Božích. To, jak prezentujeme tuto svobodu svými slovy, činy i celkovým stylem jednání, nezřídka bývá oprávněným zdrojem pohoršení pro naše bližní. Stáváme se nepřehlédnutelnou příčinou toho, že pak tito bližní hledají naplnění své svobody na falešných cestách, včetně těch, na nichž svou svobodu nakonec zcela pozбудou.

49. Nezbytným požadavkem křesťanského životního stylu je tedy aktivní působení k rozvoji a ochraně svobody vnější i vnitřní. V první řadě to musí samozřejmě platit o našich vlastních společenstvích – rodin, farnostech, komunitách, církvi. Bez toho nebude naše svědectví hodnověrné. Dále pak na nás

musí být patrné, že opravdu žijeme svůj život v odpovědnosti vůči absolutní Boží autoritě, vůči níž není nic, co by bylo skryté. Musíme mít odvahu k tomu, abychom uznali svou slabost, ba hříšnost – a dali tak svým bližním šanci, aby nám mohli odpouštět.

Ochrana morálního života s důrazem na zralé svědomí

50. Křesťanský životní styl v oblasti mravního života samozřejmě nemůže spočívat jen v dodržování příkazů a zákazů, ale především v tvořivém přístupu k životu a v uvážlivém řešení jednotlivých životních situací. A to na základě porozumění tomu, co je opravdu důležité a zásadní – a co naopak druhotné a vedlejší. Snaha co nejlépe porozumět morálnímu učení církve a žít v souladu s ním musí jít ruku v ruce s uvědomělou péčí o rozvoj vlastního svědomí. Vždyť přece jak skrze svědomí, tak skrze učitelský úřad církve má zaznívat hlas téhož Autora, jehož vůle (nesená Láskou) zásadně určuje to, co je dobré a co nikoliv.

51. Důraz na soulad jednání, poznání a svědomí nás může velmi dobře spojovat se všemi lidmi „dobré vůle“. Všechny výzkumy o smýšlení Evropanů¹⁶ potvrzují, že základní potíž jejich mravního života není v tom, že by byli obzvlášť „zkažení“, nýbrž že mají většinou velmi zanedbané ty duševní dispozice i tělesnou zdatnost, které jsou potřebné pro naplňování toho, co by si sami přáli uskutečňovat. V důsledku toho jim pak chybí i odvaha o to usilovat a naděje, že – navzdory zklamáním ze sebe samých – mají šanci. Tady je mimořádně velký prostor pro naši spoluúčast – zejména pokud jde o dospívající a mladé lidi.

Ochrana rodiny spojená s působivým svědectvím vlastního života

52. Západní civilizace neprožívá nikde tak očividným způsobem svou rozpolcenost, jako ve svých postojích vůči rodině. Na jedné straně označuje sama sebe jako rozvíjející se

společnost vzdělání a respektu k humánním ideálům, na druhé straně není schopna zajistit svoji vlastní reprodukci jinak, než odčerpáváním lidských zdrojů z jiných civilizačních oblastí a není schopna účinněji přispět k naplnění jedné z hlavních hodnot většiny svých členů, tedy hodnoty žít ve šťastné rodině¹⁷.

53. Na vzniku a udržování tohoto stavu se jednak podílejí samy zákonitosti svobodného ekonomického trhu. Ty vedle tvrdého tlaku k výkonu a přehnanému materiálnímu konzumu především odměňují nezávislou a pružnou pracovní sílu do té míry, že omezují nebo dokonce blokují její schopnost obnovy¹⁸. Souběžně působí mediálně zesílené ideologické tlaky, které divácky a čtenářsky vděčným způsobem šíří skeptické postoje k celé křesťanské etice a k rodinnému životu obzvláště.

54. Zvláštní kapitolu tvoří současně probíhající vzrůst nároků na rodinu, na kvalitu žitých vztahů, na vysokou míru často pouze prestižního konzumu i na časovou, pozornostní a finanční náročnost výchovy dětí. Mnozí se zaleknou již předem a rodinu vůbec nezaloží¹⁹, mnozí vzdávají rodinný život na základě zklamání z jeho reálné a svým způsobem vystupňované náročnosti. Rezignaci většinou zdůvodňují nízkou kvalitou partnerského vztahu²⁰. Nezanedbatelnou roli při neochotě vstupovat do manželství hrají i tzv. *náklady ušlých příležitostí*²¹, které samozřejmě významně narůstají s úrovní vzdělání především u žen.

55. Vzrůstající počet konkurenčních možností k rodinnému životu²² má společný rys v individualismu²³, tj. v preferenci úspěchů jedince před úspěšností společenství, případně před prospíváním a trvalostí vztahů. Ty jsou totiž chápány více jako prostředek k obohacení individua, nikoli jako příležitost k obohacení druhých. Dokonce i rodičovství je někdy chápáno (zvláště v plánovaných rodinách tvořených jedním rodičem – zpravidla ženou) jako příležitost „jak se

zažít jako rodič“, nikoli jako příležitost darovat život a své síly dítěti.

56. Kořeny současného individualismu jsou přitom křesťanské. Svrchovanost osoby²⁴ byla vždy v jisté míře obhajována a její plná suverenita²⁵ (svobodná vůle) a rozvíjení jejích kompetencí nemůže být v rámci křesťanského přístupu zpochybněno. Jde však o to, že současný individualismus nahrazuje cílové chování a směřování osoby pouhým hledáním obohacujícího nebo alespoň silného zážitku. Pod pojmem kvalita života²⁶ nevidí výsledek, ale atraktivnost průběhu.

57. V rámci rodinného života lze však i pro nevěřícího člověka nalézt zkušenost, že existují cíle, do jejichž dosažení se vyplatí investovat. Obětavá výchova dětí zvýší pravděpodobnost jejich životní spokojenosti, empatické investování do vztahu zvýší pravděpodobnost jeho prosperity a jeho vydatnosti pro vzájemnou pomoc. Více dětí sníží pravděpodobnost pozdějšího života v osamělosti.

58. Tyto a další individuální cíle uskutečnitelné jen ve fungující a stabilní rodině²⁷ jsou jednoznačně přijatelné i pro sekulární společnost²⁸. Ta je však neumí nabídnout a jejich naplňování podpořit. Nemá totiž na základě čeho říci, proč je něco *lepší*, aniž by k tomu použila ekonomická kritéria finančně vyčíslitelného zisku. Moderní společností uznávaný hodnotový základ je příliš složitý a dokonce rozporný, takže konkrétnímu „normálnímu“ člověku málo pomáhá při praktické orientaci. Důsledkem pak je, že naše společnost neumí lidem říci, „co mají dělat“, a to ani v tak základní věci, jako jsou nezbytné podmínky k pokračování její samotné existence. Nemá totiž k dispozici nejúčinnější nástroj, protože tím je oslovující svědectví.

59. Prakticky ve všech vyspělých zemích je vývoj demografických charakteristik neuspokojivý. Naše republika se tomuto stavu rychle přizpůsobila a v důsledku chybění

podpůrných rodinných aktivit klesla v hlavních populačních položkách oproti ostatním ještě hlouběji²⁹. S různým úspěchem se tedy hledají cesty, jak zajistit přijatelnou úroveň obnovy tzv. lidského *kapitálu*³⁰ společnosti nejen v kvantitativním smyslu, ale i ve smyslu obnovy kapitálu kulturního, sociálního a symbolického³¹. To však znamená motivovat k rodičovství i výše stojící sociální skupiny, kde je hodnota jejich ušlých příležitostí vysoká. Proto se ukazuje, že dlouhodobě účinnější nástroje k podpoře porodnosti jsou nefinanční povahy, vedle dostupnosti širokého spektra služeb v podstatě nástroje morálně podporující a společensky oceňující rodinu. Nesnižuje se tím význam spravedlivého ocenění výkonů rodin, je však již zřejmé, že i velké finanční injekce mají jen dočasný efekt, který je v podobě „populační vlny“³² spíše kontraproduktivní.

60. A co můžeme nabídnout do této situace my, křesťané? Začněme mimořádně aktuální oblasti současných neřešitelných problémů, na níž jsme už upozornili, a tou je ochrana životního prostředí. Zdá se jasné, že jakkoli dokonalé technologie budoucnosti budou představovat trvalé řešení jen tehdy, uplatní-li společnost nějakou formu respektu k principům dobrovolné skromnosti³³. Vynucená omezení asi fungovat nebudou. Křesťanská hodnota chudoby je realizovatelná jako životní postoj v širším měřítku pouze výchovou od dětství. Výchovou k odpovědnosti za prožitý život, nikoli výchovou k realizaci co největšího rozsahu svých možností a tedy k bohatství zážitků.

61. Další možností je angažovanost křesťanů v různých rovinách a společenských oblastech, jejímž cílem je křesťanské nabídky srozumitelným a přijatelným způsobem zprostředkovat. V centru naší pozornosti by měly být tři oblasti angažovanosti. První je oblast aktivní pomoci rodinám prostřednictvím profesionální či dobrovolné práce v prorodinných organizacích, které nabízejí rodinám široký

rozsah potřebných služeb a dalších forem pomoci a podpory. Druhou je oblast politiky a státní správy od úrovně komunální až po vrcholnou. Velká většina projektů a rozhodnutí se nějak dotýká rodiny a je v této sféře nutné prospěch rodiny mít na mysli podstatně více, než dosud. Konečně třetí je oblast vědy, výzkumu a vzdělání, kde je stále velmi malá pozornost věnovaná výzkumu, hodnocení a popularizaci poznatků o důležitosti rodiny a podmínkám jejího fungování.

62. Prorodinné aktivity nás křesťanů mají charakter misijní práce, nebo jinak nahlíženo charakter nové evangelizace. Na rozdíl od jiných oblastí se dotýkají hodnot a zkušeností, které mají pro věřícího a světského člověka v mnohém podobný obsah. Po dobré rodině touží skoro všichni a nutně jí ke své existenci potřebuje i naše společnost. Jako křesťané můžeme do současné společnosti vnést zkušenost, že popsáním společenským tlakům ohrožujícím rodinu - a tím i společnost - lze odolat, jejich účinky do značné míry neutralizovat a naplnit tak alespoň zčásti téměř v každém hluboce zakotvenou touhu po životě v trvalých a obohacujících vztazích. Musíme však nejprve toto všechno dokázat sami ve svých rodinách. To nám však umožní a již umožňuje ověřovat cesty a metody, kterými je tento velký civilizační úkol, tedy opětné nalezení, podporování a ochrana rodiny, uskutečnitelný.

63. Naše nabídka však bude oslovující jen tehdy, bude-li srozumitelná. Budeme-li více ve svých rodinách vnímání jako šťastní a radostní, ne jako trpící pro dobrou věc nebo dokonce ukřivdění. Prioritou je tedy obnova křesťanské rodiny, o které blíže uvažujeme na jiném míst. Oslovující svědectví života křesťanských rodin je pro celou společnost velkou nadějí.

V. Svět politiky

Věřící laici mají odpovědnost i za svět politiky – nesmíme být dezertéry demokracie

64. Katolická sociální nauka zavazuje ve svědomí křesťany-laiky, aby občanskou a politickou sféru nevytěšňovali ze své odpovědnosti za tento svět. V minulosti se křesťané-laici v mnoha zemích včetně naší tragicky spolupodíleli na získání moci totalitních ideologií a nedemokratických režimů - svou nepoučeností, občanskou pasivitou či dokonce aktivní volbou stran neslučitelných s otevřenou společností. To, že křesťané-laici v minulosti „naletěli“, nemůže a nesmí být důvodem pro naši pasivitu. Také se nelze vymlouvat na „špinavost“ politiky.

65. Právě proto, že tendence rezignovat i na legitimní formy boje o získání podílu na politické moci přetrvávají jako jakási trestuhodná nepoučitelnost a společenská neodpovědnost nás křesťanů-laiků, vydala Kongregace pro nauku víry v listopadu 2002 *Instrukci k některým otázkám ohledně působení a chování katolíků v politickém životě*, která nám poskytuje v dosti sevřené formě vyjádření základních východisek pro orientaci katolického křesťana v oblasti politiky. Instrukce klade důraz na angažovanost křesťanů v politice, která je základem budování společného blaha, přičemž klíčová role připadá křesťanskému svědomí a spolupráci s ostatními občany. Současně vyzvedá kritérium, které tvoří osu celého politického života – totiž správné pochopení lidské osoby a z něj plynoucí úcty k člověku, ochrany jeho důstojnosti i jeho osobních práv³⁴.

66. Celkově je možno konstatovat, že současné stanovisko učitelského úřadu katolické církve k politickému životu se snaží hledat vyváženou pozici, která na jedné straně respektuje primát mravních hodnot společných celému lidskému životu – včetně politického, na druhé straně uznává

nezbytnost odborné kompetence, potřeby spolupráce s ostatními, ač nejsou křesťané a existenci řady konkrétních problémů, na něž neexistuje „jediné správné“ křesťanské řešení.

Všichni můžeme přispět svým hlasem k utváření poměrů v naší zemi

67. Věřící laici jsou konkrétně zavazováni k plnění všeobecných politických povinností, od těch nejzákladnějších, jakými je účast na volbách, až po různé formy a stupně a funkce politické odpovědnosti, každý podle svých svěřených hřiven. Proto patří upřímný dík těm z křesťanů, kteří měli odvalu na sebe převzít konkrétní politickou odpovědnost – ať už v politice komunální nebo na celostátní úrovni. Zaslouží si naši podporu a nejen kritiku či dokonce paušální odsouzení. Musí být zřejmé, že nezájem o věci veřejné – tedy o *politiku* – je hlubokým proviněním proti lásce k bližnímu i proti sobě samotnému. Vždyť všechny důležité otázky dneška (týkající se rodiny, výchovy, vzdělání, životního prostředí, sociální spravedlnosti, kultury, bezpečí atd.) se podstatně rozhodují také v rovině politické. Ignorací této skutečnosti se přímo podílíme na tom, že právní, společenské i mravní prostředí v naší zemi je nepříznivé těm hodnotám, ke kterým se jako křesťané hlásíme. I tam, kde se volba zdá být obtížná, je vždy možno se rozhodnout podle principu „*volit menší zlo*“, přičemž rezignace a dezerce z politického života je zpravidla zlem větším.

68. Proto je povinností každého katolického křesťana, aby se – přiměřeně svému vzdělání i postavení – seznámil jak se základními zásadami katolického sociálního učení, tak aby se zajímal o to, jak jsou tyto zásady respektovány v programech našich politických stran a v jejich skutečné politické praxi. Neodpovídá totiž pravdě, že všechny politické strany jsou stejně zkorumpované, ani že mezi nimi z hlediska zásad, o

nich je řeč, není žádný podstatný rozdíl. Je naopak nesmírně důležité naučit se tyto rozdíly rozlišovat a podle nich se zodpovědně rozhodovat při vlastním politickém jednání. I když při tom nemůžou dnešní katolíci očekávat, že by dostávali od svých duchovních směrnice k politickému rozhodování, je pochopitelné, že mnozí se v tom budou opírat i o radu těch svých sester a bratří, k nimž mají důvěru jak pro jejich lidské, tak odborné kvality.

Spolupráce a ochota ke shodě nesmí být placena kompromisy ve svědectví víry

69. Křesťanské hodnoty v české politice mají svou tradici a jsou navýsost aktuální a potřebné i dnes. Potřeba vnášet křesťanský přístup i obsah do časného řádu věcí se týká mnoha stránek života společnosti: tvorby zákonů, kultury politiky a veřejné správy, roviny hospodářské a sféry sociální. Podpora obecného blaha a podpora takových statků, jako je řád a pořádek, svoboda a rovnost, úcta k lidskému životu, spravedlnost a solidarita, starost o životní prostředí, to jsou hodnoty srozumitelné všem lidem dobré vůle a poctivou snahou o jejich prosazování se může i praktická politika stát předpokladem pro novou evangelizaci.

70. Současně je důležité zdůraznit, že křesťané-laici angažovaní v politice a tím spíše členové politických stran, které se hlásí ke křesťanství již svým názvem, se nesmějí uchýlovat k takovým kompromisům, které by znamenaly zřeknutí se svědectví křesťanské víry a konec konců ztrátu jejich vnitřní morální integrity. V první řadě jde o všechny rozhodnutí, která se *týkají důstojnosti lidské osoby*³⁵. Je klíčovou věcí v politice odlišení „*aggiornamenta*“ jako hlavního poselství II.vatikánského koncilu od „přízpůsobování se tomuto světu“ v krátkozrakých politických kalkulacích. Svědectví živé víry *tady a dnes* je cestou k získání respektu a veřejné autority, zatímco

přizpůsobování se pokleslým hodnotám by znamenalo, že společnosti nemáme co nabídnout, a zákonitě ztrácíme důvěryhodnost a vážnost.

Demokracii uskutečňují demokraté – a lepší demokracii lepší demokraté

71. Zakladatel moderního československého státu Tomáš G. Masaryk důsledně upozorňoval, že demokracii nevytvářejí především „demokratické instituce“ a „demokratické zákony“, nýbrž především lidé, kteří demokracii přijali jako *životní postoj* a také ji svým životem uskutečňují: *demokracie je názor na život, spočívá na důvěře v lidi, v lidskost a lidství, a není důvěry bez lásky, není lásky bez důvěry*³⁶.

72. Fakt, že se v české společnosti tak rychle po pádu totalitního komunistického režimu vytvořila výrazná nedůvěra k politickým stranám i k politikům a že většina lidí dnes nepovažuje současný režim za lepší, než byl onen totalitní³⁷, je samozřejmě vážným důvodem ke hledání cest vedoucích k nápravě. Tím by ovšem rozhodně nebyla rezignace na systém parlamentní demokracie, poohlížení se po návratu k systému jedné politické strany či hledání východiska v nějakém autoritativním režimu „osvíceného diktátora“. Již zmíněná Instrukce Kongregace pro nauku víry z listopadu 2002 nám dává docela přesné vodítko, kde hledat klíč k nápravě, když konstatuje: *Církev si je vědoma toho, že cesta demokracie na jedné straně umožňuje nejlépe přímou účast občanů na politických rozhodnutích, že je však na druhé straně možná jen do té míry, pokud je jejím základem správné pochopení lidské osoby*³⁸. Ústřední chyba našeho politického polistopadového vývoje není v metodě demokracie, ale právě v chybném pochopení lidské osoby. Tedy přesně v nesplnění té nutné podmínky, kterou zdůrazňoval už Masaryk.

73. Českou politickou realitu je třeba vidět velmi střízlivě: česká společnost je hluboce rozpolcená (významně jsou preferovány ty politické strany, které jsou pro jinou velkou skupinu společnosti naprosto nepřijatelné³⁹), křesťané tvoří menšinu, která má dosud malý přímý politický vliv. Proto jsou důležité přihlášení se k aktivní politické odpovědnosti za náš stát a politika ve službě obecnému dobru jako svědectví naší víry.

Konkrétní úkoly

74. Během následujících 10 - 15 let je třeba počítat s tím, že k vyřešení ekonomického vztahu mezi státem a církví dojde tak, že církev přestane být dosavadním způsobem financována ze státního rozpočtu, aniž by došlo k celkovému majetkoprávnímu vyrovnání. Řečeno dnešní politickou terminologií: *restituce jsou a zůstanou neprůchodné*. Tak rozumí česká postkomunistická společnost naši náboženské svobodě a je na nás, abychom to přijali bez negativních emocí, hněvu či pocitů nespravedlnosti a křivdy. A je prozíravé se na tento vývoj připravovat dopředu než čekat až nastane.

75. Dlouhodobě je pak naším ústředním úkolem ve veřejné sféře být aktivními činiteli pro vytváření občanské společnosti a získávat spojence mezi hodnotově spřízněnými lidmi i institucemi. Mezi neziskovými organizacemi s výchovným, kulturním, ekologickým, charitativním či vzdělávacím posláním máme totiž mnoho potencionálních spojenců, kteří usilují o spravedlnost, právo, výchovu, vzdělání, zdravotní a sociální pomoc těm, kdo ji potřebují. Jede tedy hlavně o to ukázat se jako schopný a ke spolupráci vstřícný partner, který skrze aktivitu ve veřejném prostoru nechce v prvé řadě uplatňovat svoje zájmy, nýbrž pracovat ku prospěchu co nejširšího společenství.

VI. Sociální řád a svět hospodářství

Tržní hospodářství nemá alternativu – ani trh však není cestou k „ráji na zemi“

76. Počínaje encyklikou papeže Lva XIII. *Rerum novarum* z roku 1891 se katolická církev snaží zaujímat vlastní stanovisko k naléhavé sociální a s ní spojené hospodářské otázce. Z rozsáhlého díla – zvláště současného papeže Jana Pavla II. – připomínáme především myšlenky z poslední sociální encykliky *Centesimus annus*, v níž papež již reflektuje zhroucení tzv. světové socialistické soustavy po roce 1990. Zde jsou její ústřední myšlenky:

- 77. Člověk tíhne k dobru, je však schopen i zlého; může se povznést nad svůj bezprostřední zájem, přesto jím však zůstává vázán. Společenské zřízení bude tím stabilnější, čím více bude k této skutečnosti přihlížet a nebude osobní zájem stavět proti zájmu celé společnosti, nýbrž bude, pokud možno, usilovat o plodnou spolupráci. Nikdy však nebude možno zaměňovat nějakou politickou společnost, která má svou samostatnost a své vlastní zákony, s královstvím nebeským.⁴⁰

- 78. Církev uznává oprávněnou funkci zisku jako indikátoru prosperity podniku. Zisk však není jedinou známkou stavu podniku. Hospodářská bilance může být v pořádku, ale lidé, kteří představují nejcennější jmění podniku, jsou pokořováni a jejich důstojnost je zraňována. Účelem podniku není jen vytvářet zisk, ale i uskutečňovat společenství lidí, kteří se různými způsoby snaží uspokojovat své základní potřeby a zároveň tvoří zvláštní skupinu sloužící celé společnosti.⁴¹

- 79. Je třeba zajistit pro všechny, jednotlivce i národy, základní podmínky účasti na rozvoji.

- 80. Špatný není požadavek lepšího života, nýbrž životní styl, který předstírá, že je lepší, když se zaměřuje na vlastnění, a ne na bytí. Člověk chce mít více ne proto, aby více byl, nýbrž proto, aby samolibě konzumoval život. Je proto nutné usilovat o rozvoj životních způsobů, v nichž by určujícími prvky při rozhodování o spotřebě, šetření a investicích bylo hledání pravdy, krásy, dobra a spojení s ostatními v zájmu společného růstu.⁴²

81. Katolická sociální nauka vyjádřená v dílech papežů tedy klade důraz na celistvé pojetí člověka i lidské společnosti, uznává vhodnost působení svobodného trhu pro rozvoj společnosti i člověka, současně ale stanovuje jako nezbytnou podmínku pro toto působení respektování mravní základny včetně všeobecně přijímaného „společného dobra“ a fungující právní rámec, jemuž musí být působení trhu podřízeno.

Transformace „českou cestou“

82. Prorocký hlas encykliky *Centesimus annus* nebyl ani u nás vnímán s dostatečnou vážností, Přechod od komunistického modelu státního socialismu k otevřené společnosti s tržní ekonomickou základnou se ukázal ve všech zemích bývalého sovětského bloku jako úkol nadmíru obtížný – a zpětně nahlíženo – provázený řadou zásadních chyb. U nás se již během roku 1990 zrodila koncepce, která rozhodujícím způsobem určila tvář naší společenské a ekonomické transformace. Zejména v první polovině 90. let se tato cesta těšila nejen výrazné podpoře společnosti, ale především médií i podstatné části kulturních elit. Kritika této koncepce byla spíše výjimkou⁴³ a nedostávalo se jí žádného pozitivního přijetí, naopak byla ztotožňována s odmítnutím celého polistopadového vývoje. Chybou této „české cesty“ bylo nepochopení, že samotná „formální instituce vlastnictví“ - bez patřičného a ve vyspělých zemích běžného étosu poctivosti a odpovědnosti – bývá společensky ničivá. Tato

ideologie se zdála osvobozovat vládnoucí politické garnitury od otázek morálky a spravedlnosti až k přesvědčení, že např. není v silách žádné vlády čelit „nespravedlnostem“ privatizace, ale že to ani není nutné.

83. Souhrnně se dá říci, že v procesu české transformace – při přechodu od jednoho typu hospodářského řádu ke druhému – došlo k narušení řádu transformace samotné. Došlo k tomu proto, že v jeho základu leželo podcenění vztahu mezi etikou a racionalitou. Převládlo přesvědčení, že etika je spojena s dodatečnými vícenáklady, které si alespoň prozatím nemůžeme dovolit.

84. Ve druhé polovině 90. let se většina dosavadních příznivců „české cesty privatizace“ od ní odklonila (včetně jejích dosavadních podporovatelů v médiích), ale prakticky všechny důležité základy pro náš další vývoj na řadu let byly již položeny. Jak sami dnes zažíváme, mnohé současné problémy ekonomického, společenského či právního charakteru jsou jen nutnými důsledky rozhodnutí a kroků z první poloviny 90. let. Na tuto situaci se pokusil reagovat i *List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi „Pokoj a dobro“*⁴⁴. V něm je kromě kritiky nabídnuta i alternativa k „trhu bez přívlastků“ v podobě *křesťanskému sociálnímu učení nejbližší koncepce sociálního tržního hospodářství*. Veřejnou diskusi na podkladě tohoto dokumentu pak shrnuje *„Žeň veřejné diskuse k listu Pokoj a dobro“*.

Mezinárodní souvislosti

85. Ekonomické a společenské změny, pro něž zdomácněl termín „transformace“, přišly také do historické fáze charakterizované křizí sociálního státu. Po několik desetiletí se zdálo, že sociální tržní hospodářství praktikované po II. světové válce ve Spolkové republice Německo, v Rakousku, ale v celém evropském Západu sociální otázku

vyřešilo, protože zajistilo blahobyť nejširším vrstvám obyvatelstva. *Sekularizace*, která započala už v 18. století, se koncem 20. stala určujícím společenským jevem ve všech rozvinutých evropských zemích, i v těch tradičně katolických včetně našich jižních a západních sousedů. Namísto ofenzivního obrácení se ke světu a zapojení se do zpřítomňování Božího království v celé společnosti – což byla ambice II. Vatikánského koncilu – je katolická církev v Evropě v defenzívě, a v žádné oblasti veřejného života dnes nehraje významnější roli (obdobně jsou na tom i církve protestantské). Někteří dokonce ztrácejí důvěru v nosnost samotné katolické sociální nauky. Sami podléhají ekonomismu a ztrácejí víru, že můžeme společnosti nabídnout něco, co jí žádná jiná společenská koncepce nabídnout nemůže.

86. Důvodem pro tuto ztrátu víze a víry je paradoxně úspěšnost katolické sociální nauky po 2. světové válce. Sociální tržní hospodářství vyrostlé na katolické sociální nauce je v krizi především pro blahobyť, ke kterému tak výrazně přispělo. Z této chyby se musíme poučit. Pán nevstoupil do našich dějin proto, abychom všichni zbohatli v materiálním slova smyslu. To chceme říci jasně především do vlastních řad. Ale ani křesťané v politice by neměli svým voličům slibovat to, co nevede ke smyslu života a ke štěstí v křesťanském slova smyslu.

87. Průvodním jevem uvedeného historického vývoje v Evropě je vysoká míra nezaměstnanosti - přičemž základní stanovisko katolické sociální nauky považuje nezaměstnanost – zejména nezaměstnanost nedobrovolnou a dlouhodobou – jednoznačně za sociální zlo. Také stálý pokles porodnosti a stárnutí obyvatelstva vedou ke krizi sociálních a důchodových systémů. V těchto obecných civilizačních krizových projevech jen následujeme vyspělejší evropské sousedy.

Řešením je subsidiární stát a spravedlnost založená na spoluúčasti

88. Reakcí na krizi sociálního státu jsou nedávné dokumenty křesťanů v Německu⁴⁵ a v Rakousku⁴⁶. Ačkoli naše země prošla po 2. světové válce docela odlišným vývojem a směřování našeho „reálného socialismu“ se sociálním tržním hospodářstvím západoevropského typu je hrubou systémovou chybou, rozbujelost státu jako poskytovatele sociálního přerozdělování služeb je negativním dědictvím, z něhož se můžeme poučit i my v naší situaci. Především je namístě konstatování, že sociální stát nakonec přiděloval často více silnějším než slabším, zcela v rozporu s deklarovaným principem „sociálního vyrovnání“.

89. K těm slabším v posledních desetiletích nutno počítat rodiny s více dětmi. Bez dětí však není budoucnost, bez trvalého přírůstku obyvatel nemůže fungovat hospodářství a od něho odvozené sociální systémy, bez dětí nelze zajistit pojištění ve stáří. Konečně nezbyvá než zdůraznit, že samotnou koncepci státu jako jakési *univerzální pojišťovny*, která by měla poskytovat všeobecné zaopatření na vysoké úrovni, katolická sociální nauka nikdy nehájila a neslibovala „ráj na zemi“ dokonce bez převzetí vlastní odpovědnosti.

90. Jednou z oblastí, v nichž se společenská neodpovědnost zjevně rozšířila, je – jak už jsme konstatovali – samotná rodina, zvláště co se týče ochoty přijímat děti. Proto stát musí hledat cesty, jak ocenit přínos rodin s dětmi pro společnost. Sociální politika musí jednotlivci a společenským silám dávat více prostoru. Přitom se nově musí vést hranice mezi solidárně zajištěným a jasně zaručeným rámcem pro všechny a oblastí vlastní odpovědnosti. Politické elity mají usilovat o vytvoření reálných materiálních a právních předpokladů pro život všech lidí ve svobodě,

odpovědnosti a důstojnosti. Subsidiární sociální stát a odpovědně chápaná svoboda se nevyklučují, ale vzájemně podmiňují a doplňují stejně tak jako individualita a ochota k solidární pomoci. Hodnoty svobody a individuality se nesmějí stát jen privilegiem silných a bohatých.

Křesťané na straně nezaměstnaných a jinak ohrožených

91. Nesmíme se nadále vyhýbat jasnému postoji k tíživému problému nezaměstnanosti. I když dobře víme, že jsou lidé, kteří pracovat nechtějí, přesto naprostá většina lidí postižených nezaměstnaností k nim nepatří a jejich situace je pro ně i jejich okolí zdrojem utrpení a ponížení. Na základě svého přesvědčení máme podporovat působení odborů i jiných forem solidarity, která má účinně čelit sociálnímu vyloučení v důsledku nezaměstnanosti. Na straně druhé katolická sociální nauka nevystavuje působení odborů „bianko šek“, ale váže jejich nároky ohledem na odpovědnost za společné dobro.

92. Jako křesťané musíme mnohem účinněji usilovat o sociální spravedlnost, která znamená umožňovat každému podíl na společném dobru. Předpokladem sociální spravedlnosti je respektování lidské důstojnosti, která nemůže být závislá na pohlaví, rase, národnosti, ani na výkonnosti či na tom, že se někdo narodil tělesně nebo duševně postižený. Musíme se zasazovat pro reálné řešení konfliktu mezi mateřskou rolí ženy a jejím pracovním uplatněním. I když jsme přesvědčeni, že pro většinu žen je jejich mateřská role tím nejcennějším, co mohou svým životem naplnit, současně vidíme jako svoji povinnost působit k tomu, aby se pro ty, kdo pečují o děti, vytvářely odpovídající pracovní příležitosti.

Křesťané musejí aktivně přispět k vyřešení vztahu státu i společnosti k církvím

93. I po čtrnácti letech jsou nedořešené otázky týkající se ekonomického zajištění církví – nejde jen o beznadějně se vlekoucí problém tzv. *restituce církevního majetku* – ale hlavně o mimořádně nízkou finanční podporu církví ze strany samotných věřících (s výjimkou několika malých protestantských) a o oblasti, které jsou hrazeny ze státních peněz (mzdové náklady církví) a které z vlastních prostředků církví (hlavně údržba a opravy budov, většinou kulturních památek). Česká společnost má navíc pocit, že katolická církev je „bohatá“, a také, že s bohatými dosud drží.

94. Neřešení problémů spojených s financováním církví a z nich plynoucího klimatu nedůvěry až nepřátelství mezi většinovou společností a církvemi, Římskokatolickou počínaje, výrazně ztěžuje církví její vlastní evangelizační poslání. Nemůže nás překvapit, že takový stav určitým skupinám v naší společnosti vyhovuje. Je však třeba konstatovat, že tento stav nevyvolává ani u většiny věřících-laiků odpovídající pocit odpovědnosti za církve, což se projevuje nízkou finanční podporou církve ze strany samotných věřících.

95. Významnou roli v tom jistě hraje i to, že v církvích a jejich strukturách s právní subjektivitou zatím není důsledně zajišťováno to, co je pro obdobné instituce s neziskovým hospodařením naprostou samozřejmostí: vydávat přehlednou výroční zprávu s dostatečně podrobnou a průkaznou hospodářskou částí.

96. Církve se potřebuje postavit na vlastní nohy, být svobodná nejen v politicko-občanském smyslu, ale i ekonomicky nezávislá. A to nejen na státu. Pokud se obrácíme o pomoc k našim německým a rakouským bratřím, měli bychom si být vědomi toho, že tato solidárnost má dvě

strany a zahrnuje i náš postoj vůči německy mluvícím spoluobčanům, které jsme kdysi vyhnali ze země jejich předků.

97. Naše šance je přímo úměrná naší důvěře v reálné působení Boha v dějinách a současně naší schopnosti spolupracovat se všemi, kteří rovněž považují za podstatné čelit takovým sociálním a ekonomickým poměrům, které ponižují důstojnost člověka, vysmívají se účinné solidaritě, neresppektují naši zodpovědnost za budoucí generace, odvozují hodnotu všeho jen z výkonu a zisku a nadřazují soukromé zájmy společnému dobru. Pokud ostatní poznají, že nám nejde v první řadě o nás samotné, nýbrž o prospěch a zájem mnohem širšího společenství, věřme, že se na nás naši spoluobčané obrátí s očekáváním a důvěrou. Katolická sociální nauka je dosud opomíjenou hřivnou a odvaha k jejímu užití v realitě politiky a ekonomiky je jednou z možných cest k oživení a růstu Božího království - i v naší zemi.

VII. Svět médií

Média jsou zdrojem velké moci, jsou příležitostí ke vlivu i pokušením zneužití

98. Prostředky veřejné komunikace (stručně a poněkud nepřesně nazývané *masmédia*) mají v dnešním světě zcela mimořádné postavení. V jistém smyslu jsou – poprvé v dějinách lidstva – schopny simulovat jakousi „*boží všudypřítomnost*“. Pronikají celou lidskou civilizací a pomáhají z ní vytvářet *globální vesnici*. Tato obrovská, s ničím nesrovnatelná moc, je zjevně dvojznačná:

99. Na jedné straně může být zdrojem mimořádně účinné pomoci k prosazování dobra. Díky svobodné výměně informací přispívají k erozi totalitních a autoritativních režimů a upevňují říši svobody. Rozšiřují možnosti účinné –

a to i mezinárodní – solidarity (viz podpora strádajících ve světě, bez médií nepředstavitelná), podporují vzdělanost ve světě a nabízejí lidem některé užitečné způsoby prožívání volného času.

100. Na druhé straně ohromná moc, kterou mají ti, kdo je ovládají, je i velmi snadno zneužitelná⁴⁷. Prostřednictvím médií je možno zásadně manipulovat s veřejným míněním, média vstupují brutálně do soukromí lidí a činí je předmětem neúčastné zábavy, zjevně oslabují tvořivý přístup k životu, který nahrazují konzumním přístupem k volbě nabízených hotových řešení. Poměrně úzké skupiny lidí majících rozhodující vliv v médiích výběrem témat a jejich jednostranným pojetím vytvářejí specifickou kulturu, která hrozí setřít dosavadní rozdíly v kulturní identitě národů. Propojením zpravodajství, publicistiky, vzdělání, umění a zábavy s reklamou prosazují životní styl posilující závislost na dalších „dávkách“ mediálně namíchané fikce. Regulace audiovizuálního vysílání a reklamy těmito negativním stránkám čelí jen nedostatečně, svoboda tvorby a projevu se prosazuje i na úkor práva na soukromí, na důstojný život a na svobodnou výchovu dětí.

Diktát trhu v médiích je nebezpečný jinak než diktát politický, ale je rovněž zlem

101. U nás jde navíc o to, že po listopadu 89 nově získaná politická svoboda vytvořila sice prostor i pro svobodu médií, ale na tu nebyla veřejnost připravena a média také ne. Z období totalitního režimu jsme měli zkušenost s jejich služebností, tendenčností, cenzurou určenou politickými zájmy vládnoucí skupiny. Mnozí příliš naivně očekávali, že média ve společnosti osvobozené od tohoto politického diktátu budou opakem nesvobodných: že budou nezávislá, objektivní, vedená zájmem o mravní hodnoty, především o pravdivost. Záhy se ukázalo, že ekonomický tlak může být podobně ohrožením svobody médií jako politický diktát: Trh

nutí hledět si úspěšnosti (odbytu, sledovanosti), neboť ta je podmínkou jejich přežití. Proto média kladou na první místo atraktivnost, o jejíž podobě rozhoduje „většinový divák“ (čtenář, posluchač), jeho kulturní úroveň i jeho odolnost vůči manipulaci. Směrodatným je v tomto ohledu nejmasovější médium, jímž je televize, zejména komerční; ta pak udává tón ostatním. Typickým příkladem je působení televize NOVA od poloviny 90. let. Ta zcela zásadním způsobem ovlivnila nejen samotnou mediální scénu u nás, ale významně spoluurčuje celkovou společenskou, ba i duchovní atmosféru pro značnou část naší společnosti.

Rizika modloslužby mediálním bohům zábavy a manipulace s veřejným míněním

102. Při určitém zjednodušení můžeme konstatovat, že jsme svědky třetí proměny jakéhosi *universálního* schématu v rámci tří epoch evropské civilizace (předmoderny = zhruba do nástupu novověku, moderny = od novověku do poloviny 20. století, postmoderny = od poloviny 20. století) odpovídajícího na tři základní otázky

- Kdo/co je považován za *boha*? (tedy skutečnost, kterou lidé přijímají pro sebe jako „absolutní“)
- Co si tento *bůh* žádá?
- Kdo je prostředníkem k *bohu*?

přičemž malé počáteční písmeno ve slově „bůh“ značí, že ačkoliv vůbec nemusí jít o Boha monoteistických náboženství, přesto se lidé dané epochy v praxi svého života k této skutečnosti tak vztahují:

Otázka \ Epoque	Předmoderny	Moderny	Postmoderny
<i>Kdo (co) je bůh?</i>	Bůh na <i>nebesích</i>	Rozum	Veřejné mínění
<i>Co si tento bůh žádá?</i>	Víru	Vědu	Zábavu
<i>Kdo je prostředník k bohu?</i>	Církev	Škola (Stát)	Média

103. V našich poměrech jde o problém zvláště naléhavý, protože všechny ostatní instituce občanské společnosti (církve, spolky, odbory, vědecké a vzdělávací instituce, charitativní, kulturní) s výjimkou politických stran jsou společensky, politicky i ekonomicky vytlačovány na okraj. To je samozřejmě v první řadě důsledkem předchozího totalitního režimu, který zákonitě útočil na všechna *společensví*, ale podstatný díl v tom má už i polistopadový vývoj s jasnou preferencí působení „neviditelné ruky trhu“. Ne nadarmo klasik *otevřené společnosti* Karl Raimund Popper varoval ve svém posledním eseji před „médii utrženými ze řetězu“ jako před největší hrozbou pro demokracii.

Jak mohou křesťané-laici čelit ohrožením médií a jak je proměnit na šance

104. Média představují z křesťanského hlediska šanci i ohrožení. Ne jedné straně mohou být skutečnými „prostředky společenské komunikace“ – tedy významným nástrojem k utváření „communia“ – společensví. Na druhé mohou působit zcela opačně – uzavírat člověka do pseudoreality mediálně vytvářených obrazů světa, a tak ho stále více izolovat od skutečných vztahů s ostatními. Tato dvojznačná role médií nás tedy vyzývá ke zvýšené ostražitosti: abychom nepropásli ohromné možnosti, které se nám jejich prostřednictvím otevírají, a současně abychom účinně čelili hrozbám jejich zneužití.

105. Nelze však zamlčet i nepřipravenost věřících, církví i jejich představitelů na komunikaci nejen se sekularizovaným okolím, ale dokonce i na komunikaci vzájemnou. Je to sice také důsledek čtyřicetiletého pronásledování, ale důvody jsou i na straně církví a jejich teologické reflexe. Klíčová úloha médií pro moderní společnost byla v církvích dlouho nedocena. Zatímco papež Jan Pavel II. opakovaně upozorňuje, že prostředky společenské komunikace jsou „hlavními areopágy dneška“, a

biblicky orientovaní křesťané vyznávají, že „víra je ze slyšení“, v praxi převládá na křesťanské straně ve vztahu k médiím strach, neporozumění a nezodpovědnost. Podstatně to souvisí s absencí účinného *veřejného mínění v Církvi*, které důrazně požadují už koncilní dokumenty *Inter mirifica* a zejména pastorální instrukce *Communio et progressio*⁴⁸.

106. To je vážný handicap tváří v tvář tomu, že úloha médií v životě společnosti i jednotlivých lidí bude ještě dále narůstat. Možnosti, které už dnes nabízí internet, dávají tušit, že vize globálního lidstva dostává reálnou, technicky uskutečnitelnou komunikační bázi. Je tedy nezbytné posílit naši schopnost k jejich správnému užívání. V první řadě to znamená přijmout, že porozumění médiím je nezbytnou podmínkou schopnosti orientovat se v dnešním světě, být v něm úspěšným z hlediska naplnění poslání, které máme každý zvláště i lidstvo jako celek. Bezprostředním důsledkem toho musí být promítnutí tohoto východiska do výchovy a vzdělání – především v rodinách a ve škole. Křesťané podporují, aby mediální výchova byla standardní součástí povinné školní docházky. Současně si uvědomují svojí vlastní povinnost stále lépe chápat působení médií, aby s jejich pomocí svojí svobodu rozšiřovali a ne naopak o ni přicházeli.

107. Zodpovědnost za kvalitu médií musí dále vést k péči o silné veřejnoprávní sdělovací prostředky nezávislé na politických a ekonomických tlacích. K tomu je třeba přiměřené financování nejen z koncesionářských poplatků a omezení stranicko-politických vlivů na činnost orgánů kontrolujících média. Ze strany veřejnosti - a tady je pole pro křesťany-laiky - je potřeba vytvářet systematictější tlak na média veřejné služby prostřednictvím různých zpětnovazebních nástrojů jako jsou dopisový a telefonický ohlas, odborné kritiky a recenze, vytvoření institucí hájících zájmy zvláště citlivých skupin diváků – dětí, národnostních a kulturních menšin, handicapovaných ap.

108. Nesmíme přehlížet možnosti, které se nám nabízejí zejména v regionálním tisku či regionálních elektronických

médiích. Zde je mnohdy velká příležitost oslovit právě ty lidi, se kterými pak lze navázat i osobní kontakty.

109. Konečně jde o uhájení prostoru pro kvalitní média „menšinového“ charakteru. Tedy především různé odborněji zaměřené časopisy a kvalitní knihy. Mezi ně pochopitelně patří i média se zjevně křesťanským zaměřením (tištěná i elektronická). Cestou k tomu je trvalá finanční podpora těchto kvalitních médií a rozvíjení ducha dialogu a kompetence. Toto všechno zatím my čeští křesťané své společnosti spíš dlužíme, než aby ji inspirovali vlastním příkladem. Je to tedy pro nás výzva i závazek.

110. Fakt, že jsme my křesťané-laici menšinou v české společnosti, nás nemá zbavovat odvahy. Bude-li na nás patrná životní radost z víry, máme šanci být kváskem a solí země a naši nynější krizi můžeme proměnit na šanci nové evangelizace a obnovy k Boží slávě a k posvěcení nás věřících-laiků. K tomu nám dopomáhej Bůh.

LAICI V CÍRKVI

Jindřich Šrajer (kap.I.),

Marek Výborný (II. až V. + celková redakce)

Jiří Zajíc (kap.II. a VI.), Jiří Vymazal (kap. VI.), Josef Zeman (kap. VII), Karel Ženíšek (kap. VIII.)

I. Církev, ve které žijeme

Církev v pojetí koncilu – putující Boží lid

1. Východiskem pro reflexi současné situace katolické církve v České republice nám jsou jednak závěry 2. vatikánského koncilu a některé pokoncilní dokumenty, jednak určující rysy současné doby s jejími radostmi a bolestmi, potřebami a touhami.

2. Koncil se pokusil o sebereflexi církve, jejího postavení ve světě a projevil snahu nově pochopit poslání církve ve prospěch člověka. Hledal přitom odvahu k odpovědi na problémy moderního světa spojenou se snahou ukončit neefektivní a nedospělé stahování se do ochranné ulity. Postavil se s porozuměním k touze po reformě a decentralizaci církve, kterou představil jako putující Boží lid dějinami.⁴⁹ Představil církev jako tu, která usiluje o partnerský dialog a smíření se změněným světem při pozornosti vůči „znamením času“, ve kterých rozkrývá skrytý plán božské prozřetelnosti v současném vývoji lidského dění.⁵⁰

Církev v západní kultuře – „krize je jednota rizik a šancí“

3. Při posuzování situace církve v České republice na začátku 21. století nemůžeme pominout situaci církve v západní společnosti, do které nábožensky, kulturně - a po roce 1989 opět politicky i hospodářsky patříme.

4. Krize církve v západní kultuře se projevuje nejen menším zájmem o církev a snižováním počtu jejích členů, ale také ztrátou věrohodnosti, ba dokonce přímo ztrátou jejího významu. Pro mnohé už je církev jenom okrajovým jevem uvnitř naší kultury zralým pro muzeum⁵¹.

5. Za krizí církve je patrná *krize víry*. Jednou z jejích hlavních příčin je *sekularizace*.

6. Krize víry a církve není oddělena od krizových jevů západní civilizace, které se projevují ve světě kultury. Je z valné části způsobena faktem, že materiální hodnoty začaly dominovat nad všemi jinými hodnotami. Nejintenzivněji se krize kultury pocítuje v *krizi důvěry*. Žijeme v ovzduší nedůvěry a podezírání. Tím jsme ponecháni sobě samým a naše ideály jsou nahlodány.

Církev v České republice – pravdivý pohled na realitu, počátek cesty k soli a kvasu ve společnosti

7. V době totality a bezprostředně po jejím pádu se pro mnohé stala pronásledovaná, utlačovaná a chudá církev v Československu přitažlivým symbolem a znamením odporu. Stala se institucí, která stojí na straně člověka a národa proti nenáviděnému komunistickému režimu, blízko člověku a jeho touze po svobodě a spravedlnosti. Společenstvím, které má pochopení pro člověka a jeho životní cesty, na kterých jej doprovází a ukazuje mu dimenze života za horizontem každodenních starostí. Jistě není záhodné tuto situaci idealizovat – týkala se jen části tehdejší společnosti, nicméně průkazná statistická data dokládají, že tehdy mělo k církvi důvěru víc než 60% občanů naší země. Tento kredit však církev v krátké době ztratila.

8. Společnost zbavená totalitního útlaku se prioritně zaměřila na co možná nejrychlejší dosažení ekonomické úrovně vyspělejších zemí Evropy a zvýšení materiálního blahobytu. Rozhodující vliv na utváření veřejného mínění získala soukromá média a v nich pro etická, humanistická a náboženská témata zůstalo jen málo pochopení.

9. Někteří politici, intelektuálové a média se stále větší intenzitou posilovali a oživovali staré předsudky, odpor a někdy až skoro nenávist vůči církvi. Ta se tím cítila dotčená, ponížena a začala se o to víc dovolávat svých práv. Šlo o vážnou chybu, protože se tím žádných práv nedomohla, ale zcela ztratila možnost využít předchozími desetiletími získané důvěry k výraznějšímu oslovení české společnosti. Naopak vznikl obraz církve, která se přednostně orientuje sama na sebe a své problémy a zájmy a málo na požadavky a potřeby lidí. Tím jen rostl počet skeptických a odmítavých hlasů vůči ní, což se projevilo, mimo jiné, při sčítání lidu v roce 2001, kdy se ukázalo, že prudce klesá počet lidí, kteří

se s církví identifikují.⁵² Skutečnost, že zároveň klesá počet přesvědčených ateistů a přibývá těch, kteří se zajímají o spirituální a náboženský rozměr života a jsou v tomto smyslu oslovitelní, lze sice chápat jako novou výzvu a šanci pro církve resp. církve, ale bez zásadní proměny jejího stylu působení se o tyto hledající „postarají“ jiní.

10. Nechceme popírat mnohé, co se v prostředí církve za posledních 15 let podařilo. Přesto nemůžeme přehlížet, jaký je převládající obraz naší církve v současné české společnosti: Je příkladem instituce, která se zaobírá příliš sama sebou. Poskytuje české veřejnosti řadu příkladů nesmyslných konfliktů, netolerance nejen vůči „nevěřícím“, ale i neporozumění, úzkostlivosti a diletantismu ve vzájemných vztazích. V rozporu se svým posláním se zaměřuje na maličkosti a unikají jí podstatné a důležité věci. Stále jsou zde silné tendence k návratu do ghetta, ačkoli víme, jak je důležité být ve společnosti solí a kvasem.

11. Převládající orientace na vnitřní problémy vede nejen k opomíjení problémů celé společnosti, pro kterou bychom zde měli být, nýbrž také k zanedbávání samotného vztahu k Bohu. Církve v ČR nepřichází v dostatečné míře s konkrétními návrhy a podněty na řešení aktuálních, často kontroverzních témat a problémů člověka a společnosti, např. otázek významu a postavení rodiny, bioetiky, hospodářské etiky, sociální spravedlnosti, vzdělání atd.⁵³ Jsme svědky postupující eroze víry v Boha, a to i u upřímných křesťanů:

- 12. Mladí lidé se stále více od církve vzdalují resp. klesá míra jejich identifikace s církví.⁵⁴
- 13. Potýkáme se s nedostatkem vitality, odvahy, morálními a intelektuálními nedostatky.
- 14. Laici nacházejí málo příležitostí v církevních strukturách, přetrvává trvalý problém špatně fungující kooperace mezi kněžími a laiky.

- 15. Málo se pracuje systematicky a cílevědomě, spíše spontánně, chaoticky a často nekoordinovaně. Společnost jako i církve prožívají bouři mnoha současných změn, to znamená pro člověka enormní zatížení. Vzniká syndrom trvalého vyčerpání a frustrace vzhledem k nedosažitelným cílům, sklon k pragmatismu a rutině, ztráta duchovního naplnění.
- 16. Duchovní život a vzdělávání se berou jako luxus, který se doporučuje, ale člověk na ně nemá potřebný čas.
- 17. Všechna tato zatížení vedou často k rezignaci, prostřednosti, neplodné kritice, k přehnaným obavám a difúzním strachům.

18. Souhrnně se dá říci, že nás podstatně zasáhla stejná krize církevního života jako v celé západní společnosti, současně však jsme k ní přidali leccos z vlastních nedostatků, pramenících zejména z dlouholetého života v nesvobodě. Nicméně by bylo příliš jednostranné nevidět, že jsme si z období předchozích desetiletí přinesli i leccos, co nám tuto krizi může pomoci řešit - a to ve prospěch celého církevního i lidského společenství.

Úkoly a šance církve – nést „ovoce Ducha“, žít evangelium

19. Koncilní pojetí církve ruku v ruce s řadou našich zkušeností víry z období nesvobody a nemalých obětí, které mnohé naše sestry a naši bratři dokázali v té době přinést, jsou trvalou výzvou a šancí pro život církve v České republice. V první řadě je to poznání, že naše dějiny nejsou ani slepým osudem, ani jen prostorem vlády „těch mocných“, ale že jsou v první řadě společným dílem Boží svobody a svobody lidí. Proto je mimořádně důležité být pozorný vůči Božímu hlasu ve „znameních času“.

20. Církev se může stát prostorem opravdového společenství vyrůstajícího ze vzájemné důvěry, společné víry, společných nadějí i společných úkolů. Jednalo by se o mimořádně důležitý vklad křesťanů. Tak by se církev stala i místem opravdové a hluboké solidarity s člověkem. Je totiž stále dost těch, kteří se dostali na okraj společnosti. Tito lidé potřebují konkrétní pomoc, která jim umožní opětné plné začlenění se do společnosti.

21. Současně je v dnešní době ohrožené tolika závislostmi důležité posílit odvalu ke svobodě a k vlastní zodpovědnosti. K té je ovšem třeba vychovávat v prostředí, kde každý je přijímán takový, jaký je – a kde je mu důvěřováno. Navzdory některým špatným zkušenostem se v předchozích desetiletích toto v rámci společenství věřících často dařilo. Mimořádnou roli v tom hrají nová hnutí a spirituality vzniklé v rámci církve i angažovanost křesťanů v různých aktivitách.

22. Poslední úloha, kterou chceme jako zvlášť naléhavou zdůraznit je, že křesťané i jejich společenství by měli být velmi aktivním činitelem rozvoje občanské společnosti. Spolupráce se všemi „lidmi dobré vůle“ – na poli ochrany přírody, výchovy dětí a mládeže, rozvoje kultury a vzdělání, integrace menšin, postižených, společensky deklasovaných atd. – je jedním z nejdůležitějších „nástrojů“ nové evangelizace. Tyto aktivity nemohou křesťané vnímat jako nadbytečné, neúčinné nebo dokonce škodlivé.

23. Jde o rozvoj skutečné solidarity s člověkem a jeho potřebami, o obnovení „ovoce Ducha“: radosti, lásky, pokoje, věrnosti a dobroty⁵⁵. Jde o šanci nabízet v nové Evropě příklad žitého evangelia: odpovědný přístup člověka k politice a občanské angažovanosti, moudrý a velkorysý přístup k vlastnictví, svobodný otevřený prostor k vyjádření a diskusi, argumentaci s vysokou mírou tolerance vůči novému a cizímu. Takovýto žitý postoj a praxe by se staly

naším příspěvkem ke zvýšení tolerance v české společnosti na všech rovinách, příspěvkem ke zvýšení politické kultury, k posílení principu solidarity jako protiváhy vůči jednostrannému ekonomickému myšlení, k posílení prvků právního státu. To často vyžaduje překonání stále přetrvávajícího komunistického dědictví v našem myšlení a jednání.

II. Laici v církvi

Laici jako součást společenství Božího lidu

24. Základní křesťanská východiska reflektující situaci člověka před Bohem a důsledky, které pro něj plynou z připojení ke společenství církve vyrůstajícímu z kříže a vzkříšení Ježíše Nazaretského, lze stručně shrnout takto:

- a) Všechny lidi stvořil Bůh Otec ke svému obrazu, všechny miluje svou láskou bez podmínek
- b) Všem lidem otevřel jeho Syn vtělený v Ježíši Kristu svou smrtí a vzkříšením novou perspektivu dětí Božích.
- c) Všichni, kteří skrze křest a víru tuto novou perspektivu přijali, jsou Kristovými bratry a sestrami a všichni jsou také bratry a sestrami navzájem. Tvoří opravdu živý organismus – Tělo Kristovo.⁵⁶
- d) Kristova církev je společenství Božího lidu, tvořené všemi pokřtěnými věřícími. Ti jsou Bohem povoláni, v Kristu ospravedlněni a Duchem Svatým posvěceni. V tom jsou si všichni v církvi rovni a to přes to, že i uprostřed Božího lidu jsou různé dary a služby. Tyto rozdíly jsou sice důležité, ale jsou až druhořadé v porovnání se základní rovností všech. *Být křesťan znamená mnohem víc, než být biskup, třebaže římský.*⁵⁷ II. Vatikánským koncilem došlo k zásadnímu obratu a posílení samostatné iniciativy laiků založené právě na „křestní pravomoci“.

25. Laikem v katolické církvi se označují všichni věřící křesťané mimo členy stavu duchovenského a řeholního. Laik se křtem (jako součást Těla Kristova) stal účastným Kristova úřadu kněžského, prorockého a pastýřského.⁵⁸ Cesta k jeho lidské i křesťanské zralosti tedy nutně musí zahrnovat rozvinutí těchto tří rovin:

- kněžské, jejímž smyslem je být prostředníkem mezi Bohem a vlastním lidským společenstvím
- prorocké, díky níž má být naše situace nahlížena Božím hlediskem
- pastýřské, která souvisí se službou vedení a nasazení se pro druhé.

26. Současně je laik poslán, aby právě skrze svoje jedinečné poslání byl „ve světě“ spolupracovníkem Božím na celkové proměně stvoření, a tak svým nezastupitelným dílem přispěl k přiblížení „nové země a nového nebe“⁵⁹. Toto pojetí může velmi napomoci křesťanům, aby i dnes byli solí a kvasem tohoto světa.

Hledání autentické podoby duchovního života laiků

27. V minulosti bylo téma duchovního života vyhrazeno téměř výlučně řeholníkům a kněžím. Dodnes tomu odpovídá jazyk, který v církvi užíváme, a často i naše smýšlení. V tradičním pojetí církve byl laik chápán jako objekt pastorační péče. Jeho role v církvi byla pasivní – účastnil se bohoslužeb, modlil se ustálené modlitby, od svého kněze se dozvídal neměnné Boží pravdy a učení církve.

28. Je zřejmé, že duchovní život přiměřený laickému životnímu postavení nemůže vzniknout jako napodobenina života řeholního či kněžského. Laik má být členem Božího lidu žijícím ve světě, a především v tomto světě má usilovat o kvalitní duchovní život. I pro něj platí, že podstatou duchovního života je živé společenství s Kristem. Proto

duchovní život člověka nemůže být jakousi samostatnou částí života, ale spíše neoddelitelnou součástí celého života člověka, a v jistém smyslu jeho základem. Ukazuje se tedy v naší církvi naléhavá potřeba hledání spirituality pro křesťanský životní styl.

29. Můžeme říci, že smyslem duchovního života laiků je především být svatými manželi, matkami a otci, učitelkami, úředníky, dělníky či prodavači, babičkami či dětmi. Mají zpřítomňovat Kristova ducha tam, kde žijí, a tím, jak žijí a co dělají.⁶⁰ „*Všichni křesťané jakéhokoli stavu a zařazení jsou povoláni k plnému křesťanskému životu a dokonalé lásce.*“⁶¹

Každý máme jedinečné a nezastupitelné poslání – Bůh je velkorysý a důvěřuje nám

30. Tomu, co je myšleno „svatostí“ se, dnes rozumí velmi špatně, nebo mnohdy vůbec ne. Pokusme se ji s ohledem na dnešní situaci i výše vyložené základy křesťanské existence přiblížit. Každý člověk je jedinečným dílem Boží lásky – a jako takový je Bohem vybaven určitým jedinečným posláním, k němuž také má určité vnitřní i vnější dispozice. Skrze toto poslání je zapojen do velkého díla proměny našeho stvoření, jehož hlavním aktérem je sám Bůh, který každého z nás k tomuto dílu zve. Toto pozvání se uskutečňuje ve třech rovinách – kněžské, prorocké a pastýřské.

a) 31. Do kněžské služby laika spadá zejména účast na proměně světa prací. Žádná práce není předem vyloučena z toho, že bude konkrétním naplňováním kněžské dimenze duchovního života laiků. Jde o to, s jakou poctivostí, věcnou správností či kompetencí člověk k práci přistupuje.

b) 32. Prorocká služba spočívá ve schopnosti číst znamení doby a správně rozlišovat duchy. Rozumět v malém i velkém tomu, čeho jsme účastníky a mnohdy i aktivními tvůrci. Je třeba „vidět“ Boží nabídky, rozumět „Boží řeči“ v událostech, být svědkem reálně působící Prozřetelnosti.

Prorocká služba je nezbytným základem naděje. Dnes je jí mimořádně třeba a to právě především od laiků, kteří jsou uprostřed dění světa. Prorocká služba je neodmyslitelně spojena s hlubokou a opravdovou modlitbou – rozhovorem s Bohem.

c) 33. Prostorem pastýřské služby laika jsou všechny možné vztahy, v nichž je zapojený: v rodině, v manželství, ve škole, v zaměstnání, v oddílu, v politické straně, v církvi ... Zkrátka vlastní „náplní“ jeho pastýřské služby je láska ve všech svých myslitelných autentických podobách.

34. Posláním každého člověka je určitý konkrétní úkol v každé z těchto tří rovin. A svatost vězí právě ve věrnosti tomuto poslání – a to navzdory všem slabostem, selháním i oklikám, které člověk při naplňování poslání nutně absolvuje. Jde v zásadě o to stávat se čím dál tím menší překážkou působení samotného Krista, který skrze nás jediný je schopný být tím nejdokonalejším knězem, prorokem a pastýřem.

III. Vytváření funkčního křesťanského společenství

Vzor společenství – bytí v Trojici

35. Ústřední skutečností pro život křesťana je společenství. Kořenem je samotný způsob Božího bytí – Trojice – i definitivní forma budoucí proměny celého stvoření – totiž jeho sjednocení v Kristu. Proto má rozhodující roli v našem životě láska a všechny aktivity, které konáme a které mají nějaký smysl, tak či onak souvisejí s vytvářením společenství.

Tradiční struktury ve střetu s novými podobami společenství – nezbytnost analýzy

36. Podle tradiční struktury církve je základním prostorem pro uskutečňování žitého křesťanského společenství farnost. Tu by měl charakterizovat duch otevřenosti, vstřícnosti, důvěry, úcty, upřímnosti a komunikace. I když v praxi se situace v jednotlivých farnostech u nás velmi liší, rozhodně nelze říci, že by na většině našeho území, zejména pak v Čechách a ve velkých městech, tvořily lokálně vymezené farnosti skutečná společenství. Snad častěji, než v takto územně vymezené farnosti, zažívají dnes mnozí křesťané skutečné společenství v rámci menších komunit či nových hnutí (fokolare, neokatechumenát apod.), tvořených mnohdy i na ekumenickém základě. V nich se křesťané, a většinou právě laici, snaží o dokonalejší duchovní život, o prohlubování lásky ke všem lidem, o šíření křesťanské víry jako radostné zvěsti, praktikují různé formy apoštolátu a snaží se o oživování života celé společnosti křesťanským duchem. Zdá se, že významnou roli postupně přebírají tzv. „malá církevní společenství“.

37. Důvodem této rozpolcenosti může být např. objektivně omezená velikost takového intimního společenství z hlediska počtu členů (nemůže jich být víc, než několik desítek). Mnohdy jde však o důsledky jednání, postojů či názorů, které neodpovídají křesťanským zásadám. Rada laiků usiluje o otevřenost, důvěru a život společenství ve farnosti, další jsou pouze pasivními farníky a najdou se i destruktivní typy. Totéž je možné říci i o některých kněžích.

38. Překážky vytváření skutečných společenství na straně laiků tedy spočívají:

- v pasivitě a uzavírání se velké části laiků

- v neschopnosti respektovat odlišnost druhých a dokázat ji pozitivně využít ke společnému dílu
- v udržování dávno nefunkčního modelu, v němž je farář považován za rozhodující autoritu ve všem, co se týká života farnosti – od stavebních prací přes hudební vystoupení až k organizování akcí pro mládež a rady manželům.

39. Zdá se nezbytné na základě kvalitní sociokulturní analýzy a specifiky místní situace zvolit odpovídající funkční model života místního společenství, který bude odpovídat místním podmínkám a bude vytvářet skutečné živé společenství. To, na co je třeba klást důraz a co je nosné, není farnost jako územní jednotka či „okruh lidí“ spravovaných farářem, ale je to církevní obec – tj. společenství lidí se vztahem k obci a s odpovědností k ní.

IV. Podíl laiků na životě místní církve, spoluzodpovědnost za církvev

Institucionální možnosti a role laiků v nich

40. Na základě CIC a partikulárního práva je možné v mnoha ohledech předávat laikům spoluodpovědnost za život místního (farního) společenství. V některých farnostech pracují a nebo vznikají pastorační rady farnosti. Ty mohou sehrát a často sehrávají pozitivní roli právě při dalším rozvoji společenství farnosti. **Je proto nezbytné zřídit pastorační rady ve všech farnostech.**⁶² Tyto pastorační rady však nesmí být pouze formálními orgány, ale musí se aktivně zapojovat do chodu farnosti. Je zřejmé, že tento požadavek musí doprovázet po velmi důkladné analýze provedená reforma současné farní struktury.

Vše předpokládá ochotu předat laikům odpovědnost a ochotu laiků ji převzít

41. V některých farnostech se objevuje řada podnětných aktivit: duchovní obnovy farnosti, poutní zájezdy, setkání farnosti, farní zpravodaj, mše svaté s dětmi či dalšími specifickými skupinami, sněmovní a jiné kroužky, společné oslavy, společná práce, farní charita, ekumenická setkání, aktivity pro veřejnost i ve spolupráci s obcí apod. Existuje široké pole v oblasti pastorace jak „uvnitř“ společenství tak „navenek“.

42. Vše má však dva nutné předpoklady. Jednak ochotu laiků vystoupit z dřívějšího modelu života církve, z pasivity a odstupu, a převzít aktivně spoluodpovědnost, jednak ochotu předat laikům odpovědnost, komunikovat a spolupracovat s nimi (zříci se přežívajícího paternalistického přístupu). Základem všech těchto aktivit je právě dobrá komunikace v daném společenství. Musí fungovat spolupráce především s duchovním farnosti, ale v mnoha případech také s osobou, která koordinuje podobné aktivity v diecézi (biskupský vikář).

Specifika a přínosy žen – neochuzujeme církve o ženský pohled

43. V rámci života farnosti je potřebné vnímat rozdíly i mezi muži a ženami. Stvořitelovým záměrem bylo, aby se muž a žena vzájemně doplňovali. Rozdělení úkolů mezi muže a ženy nemá být a nechce být bojem o moc, ale domluvou o podílu na službě. *Mohou ženy ministrovat? Mohou vykonávat službu lektora a akolyty?* Praxe je v jednotlivých diecézích různá. V komunikaci kněží se ženami je někdy patrný určitý ostych a strach. Čeho se bojí? Církve v různých dokumentech vyzývá ženy, aby uplatňovaly svá obdarování (důraz na vztahy, smysl pro oběť, přijetí druhého bez podmínek,

schopnost intuitivního vcítění apod.), protože právě tyto dary církev v současné době velmi potřebuje. Ženský přístup při pastoraaci a evangelizaci může být jistě velmi přínosný.⁶³

Každý můžeme různě přispět k pestré mozaice života svého místního společenství

44. Společenství farnosti se významně projevuje i při slavení **Liturgie**. Laici mohou působit jako akolyté či pastorační asistenti, jako lektoři číst Písmo svaté, přednášet přímluvy, přinášet obětní dary, doprovázet na varhany či jiné hudební nástroje, zpívat ve sboru apod. Pastorační asistenti mohou vést přípravu k přijetí svátostí, modlitební setkání a v případě pastorační nutnosti bohoslužbu slova s podáváním svatého přijímání (včetně eucharistické návštěvy nemocných). Prvky aktivní účasti na liturgii a společném slavení jsou citlivým (i když ne jediným) ukazatelem toho, jak moc je farnost společenstvím, a samozřejmě také napomáhají společenství farnosti vytvářet.

45. Dalším okruhem činnosti laiků je **Martyria** – svědectví prostřednictvím hlásání Božího slova, katechezí a křesťanskou výukou. Teologicky vzdělaní laici pověřeni církví tak mohou vést nejen výuku náboženské výchovy, ale pracovat s biblickými kroužky a dalšími vzdělávacími tedy katechetickými skupinami.

46. V rámci **Diakonie** se nabízí pestrá paleta služeb: doprovázení nemocných, různé formy pomoci rodinám s malými dětmi, pomoc při řešení místních sociálních problémů. Velmi žádoucí by byla též organizace a provoz středisek či klubů mládeže, seniorů, rodičů na rodičovské dovolené apod. Dalšími oblastmi mohou být volnočasové aktivity pro děti z ulice, ohroženou mládež. Zde je vhodné participovat na činnosti dalších institucí (Charita, SDB, neziskové organizace, obce apod.).

47. Výsledkem účinnosti předchozích služeb je právě vytváření společenství - **Koinonia** a to v užším slova smyslu ve farnosti i širším pak v celé obci či městě.

V. Komunikace a spolupráce mezi kleriky a laiky

Vzájemný respekt je nutnou výchozí pozicí

48. Koncepce církve jako společenství byla koncilem použita i pro stanovení vzájemného poměru kléru a laiků. Na bratrskou vzájemnost a odkázanost kněží a laiků II. vatikánský koncil neustále poukazuje. *„Duchovní pastýři... at' uznávají a podporují důstojnost a odpovědnost laiků v církvi. At' rádi využívají jejich moudrých rad, svěřují jim s důvěrou úkoly ve službě církve a ponechávají jim svobodu a prostor k jednání, ba at' je povzbuzují k tomu, aby se dávali do práce i z vlastního podnětu (LG 37).“* Na druhou stranu jsou laici vybízeni, aby konali své úkoly v církvi a ve světě společně s biskupy a kněžími. *„Laici... at' přijímají ochotně a s křesťanskou poslušností to, co stanoví duchovní pastýři jako Kristovi zástupci, jako učitelé a vedoucí církve. At' v tom následují příklad Krista (LG 37).“* Důležité je si povšimnout, že v obou případech není pozice (kleriků či laiků) vymezena tím, nač má její nositel „právo“, nýbrž tím, co má u druhého respektovat.

Komunikace není naší silnou stránkou – ale uvědomme si, že bez ní to nejde

49. Pravdivý pohled nemůže přehlédnout, že v naší církvi problém v komunikaci a spolupráci kleriků s laiky často skutečně existuje. Bylo by ostatně s podivem, kdyby po desetiletích, kdy taková spolupráce byla záměrně znemožňována, nedošlo na obou stranách k vytvoření nežádoucího modelu – pan farář se stará a laici jsou zcela pasivním objektem jeho péče. Jde o to nalézt nové místo laiků i kleriků (zvláště kněží) jak v církvi, tak ve společnosti,

získat pro toto místo pochopení v celé církvi, nalézt nové uspořádání církve vzhledem k laikům i jejich partnerům v kněžské službě. Nejde o jedno rozhodnutí, ale o dlouhodobý živý proces. Je třeba analyzovat situaci a postupně usilovat o změny, protože tento problém vnímá stejně jako koncil i řada lidí v církvi jako mimořádně důležitý a rozhodující pro schopnost církve plnit její poslání v naší zemi. Zvláštní důležitost při tom má ochota laiků – odborníků v různých oborech přispívat nezištně svými vědomostmi k práci pro církev a v církevních zařízeních, komisích nebo neformálních skupinách.

50. I když je ještě u nás dosti představitelů církve i laiků, kteří si tuto potřebu plně neuvědomují a příliš se jí nezabývají, z obou „stran“ se stále častěji projevuje očekávání, že jim „ti druzí“ poskytnou pomoc a prostředí respektu a úcty. Příliš často jsou v tomto očekávání zklamáni, a to laici i kněží. Součinnost jistě musí být z obou stran. Přesto s ohledem na naši reálnou situaci je třeba si uvědomit, že plné zapojení laiků do života církve zůstává v prvé řadě důležitým úkolem samotných křesťanů laiků. Mohou tím totiž pomoci nejenom sobě samým, ale také celé naší církvi.

Aggiornamento – stále aktuální a potřebné

51. Jako klíčové a stále aktuální se jeví „aggiornamento“ Jana XXIII.. Je potřebné usilovat o celkovou změnu smýšlení z ustrašeného a právně-legalistického (co *se musí a má, co by na tom mohlo být špatného* ...) k otevřenému, svobodnému a tvůrčímu (co *by se mohlo, co by na tom mohlo být dobrého* apod.). Znamená to odvahu k podpoře nových a tvůrčích aktivit, k skutečnému uplatňování principu subsidiarity. Potom je možné napřít síly a energii k vytváření pozitivních skutečností v církvi i společnosti.

VI. Laici ve výchově a vzdělávání

Objevit a žít vlastní povolání a poslání

52. Základním cílem výchovy a vzdělávání laiků je stále jasnější objevování jejich osobního povolání a poslání. Bůh nás volá a posílá jako dělníky na svou vinici, abychom pracovali pro příchod Jeho království v dějinách. Toto osobní poslání určuje důstojnost a odpovědnost každého laika a je ústředním bodem každé formace, která směřuje k takovému radostnému a vděčnému poznání osobní důstojnosti a věrnému a velkodušnému jednání podle této odpovědnosti⁶⁴.

53. Zejména pak v oblasti výchovy je nutné, aby si křesťané s plnou naléhavostí uvědomili zdroj veškeré výchovné činnosti: ve všech formách výchovy jsou spolupracovníky Boha, skutečného vychovatele a z Jeho jedinečné autority mohou odvozovat i svou vychovatelskou autoritu – ať už jako rodiče, učitelé, vedoucí či jiní vychovatelé. Tak jsou laici vychováváni církví a v církvi, ve vzájemném společenství a spolupráci všech jejích členů: kněží, řeholníků a laiků. Tak celé církevní společenství přijímá ve svých různých členech plodnost Ducha a aktivně s ní spolupracuje.⁶⁵

Jsmo zodpovědní za své celoživotní vzdělávání i víru své církve

54. Současná teologie vidí člověka na cestě dějinami, tj. jako nehotového, který se má i vzděláváním zdokonalovat. Dospělý člověk je autonomní osobností, která hledá vlastní odpověď na křesťanskou výzvu. Mění se tedy i postavení laiků jako účastníků vzdělávání v církvi. Laici také vzdělávají církev a přivádějí ji k sebereflexi. Nemají jenom naslouchat, ale mají být také partnerem v dialogu.

55. V současné době vidíme pak zvláště tři stěžejní úkoly, které stojí před každým laikem, pokud chce odpovědně naplňovat své poslání v církvi i ve světě:

1) Podporovat službu pravdě⁶⁶

56. Katoličtí křesťané nestavějí rozum a víru proti sobě, ale důsledně hájí jednotu pravdy, která má svůj základ v tom, že zdrojem pravdy je sama Pravda – Syn Boží⁶⁷. Proto jsou pro ně *víra a rozum jako dvě křídla, jimiž se lidský duch pozvedá k nazírání pravdy*⁶⁸.

57. Proto můžeme a máme hájit možnost skutečného pravdivého poznání, které je zároveň darem Božím i důsledkem nezastupitelného lidského úsilí. Jsme si přitom vědomi toho, že lidské poznání je poutí bez zastávky, na níž se nemůže úspěšně podílet ten, kdo si myslí, že všechno dosáhne či dosáhl vlastními silami⁶⁹. Nezapomínáme při tom, že i rozum potřebuje být ve svém hledání podporován důvěryplným dialogem a upřímným přátelstvím⁷⁰. Pravdivé poznání je totiž zpravidla – a v moderní době zvláště – darem celému hledajícímu společenství.

2) Rozlišovat pravdu a její různá vyjádření

58. Poučení výsledky věd o tom, jak přirozený jazyk slouží naší snaze dorozumět se o skutečnostech, které jsou „za“ slovy, nejsme odsouzeni ani k tomu, abychom byli deprimováni tím, že „každý má svou pravdu“, ani abychom tvrdošijně trvali na tom, že jen určitá vyjádření jsou s pravdou totožná a jinak ji vyjádřit nelze. Na základě důvěry, že pravda je víc než její jednotlivá vyjádření a že současně je i darem samotné Pravdy tomu, kdo ji v otevřenosti a pokoře hledá, můžeme vstupovat do odvážných i odpovědných dialogů s těmi, kteří s obdobným přístupem vycházejí Pravdě vstříc. Významnou pomocí je nám tu jednak rozpoznání posledního koncilu, že obsah naší víry tvoří určitou strukturu, v níž jsou přesvědčení jak zcela základní, tak i odvozená a méně významná (tzv. „hierarchie pravd“), jednak stanoviska učitelského úřadu církve.

3) Stále prohlubovat své porozumění Bibli

59. Zvláštní a zcela nezbytnou součástí náboženského vzdělání katolického laika musí být dobré porozumění Bibli. Katolická exegeze za poslední století urazila na cestě chápání Bible notný kus cesty⁷¹, a bohužel mnozí katolíci si toho dodnes nevšimli.

Hlavní prostory výchovy a vzdělání

60. Naprosto rozhodující místo tu náleží rodině, jíž se budeme věnovat v další kapitole. O šanci učitelů působících na veřejných (necírkevních) školách jsme se už naopak zmínili v oddílu *Laici v současné české společnosti*. Podobně mohou výchově a vzdělání přispívat vychovatelé-křesťané v jiných výchovně vzdělávacích institucích státního i nestátního typu (například v Junáku, Orlu, Salesiánském hnutí mládeže apod.)

61. Pochopitelně nelze přehlížet možnosti, které poskytují církevní školy. Některé již dnes patří ke špičkovým z hlediska kvality výuky i celkové atmosféry školy, jiným k tomu ještě mnoho chybí. Zvláště citlivým problémem je úroveň náboženské výuky, pokud je na takové škole zavedena. Další možnosti pro vzdělávání jsou v samotných farnostech, v institucích typu Křesťanské akademie, pastoračních střediscích i ekumenicky pojatých aktivitách. V této oblasti je třeba lépe využívat internet, rozhlas, televizi a další sdělovací prostředky. Velkou úlohu mají i křesťanské rozhlasové stanice a křesťanské časopisy.

62. Dnes existuje k řadě témat solidní literatura. Je potřeba pokračovat v budování farních knihoven, ale pečovat i o diecézní a jiné a podněcovat jejich využívání. Jsou dnes k dispozici videokazety, je možno pořídit zvukové záznamy přednášek apod. Je ovšem také třeba vést k používání těchto prostředků. Nenahraditelnou metodou vzdělávání ovšem zůstává neformální a srozumitelný dialog.

VII. Svět rodiny

63. Zcela zásadní význam pro situaci laiků v církvi má to, jaké je reálné postavení rodiny uvnitř církevního společenství.

Rodina je vystavena mnoha tlakům – první úkol: vytváření rodinného a zároveň osobního společenství

64. Z bohaté pokoncilní produkce týkající se rodiny a jejího postavení v církvi i ve společnosti zůstává základním zdrojem úvah o křesťanské rodině exhortace Jana Pavla II. *Familiaris consortio*⁷². Všechny čtyři zde vytyčené *všeobecné úkoly rodiny*⁷³ jsou i dnes stále naléhavé.

65. Dnešní naše rodina je vystavena tlakům, které ji dezorientují a činí vratkou. Jejich účinkům se nelze vyhnout, lze jim však vzdorovat a bránit se, pokud dobře porozumíme jejich mechanismům.⁷⁴ U této obrany však nelze zůstat. Jako křesťané máme úkol vytvořit takový model soužití v rodině, který bude plně respektovat zjevené Boží pravdy presentované naší církví a zároveň bude i v současnosti uskutečnitelný pro většinu z nás. Bude oslovující i pro společnost a současně bude sloužit životu. Nestačí pokoušet se o obhajobu „tradiční rodiny“ bez bližšího určení, protože ne každá tradice je dobrá. Po pečlivém zvážení bude nutné některé zvyklosti odmítnout, aby vznikl prostor pro nový život.

66. Nejtěžším úkolem je v citovaném dokumentu na prvním místě uvedené vytváření rodinného a zároveň osobního společenství. Zatímco dříve bylo plnění tohoto úkolu chápáno více jako dodržení neodvolatelného slibu, dnes je k této podmínce přidána povinnost vzájemné⁷⁵ lásky - a to s takovým důrazem, že se láska⁷⁶ sama stala konstitutivním prvkem manželství i rodiny⁷⁷. Prakticky výlučně na základě vzájemné lásky současné manželství a rodina vzniká, ale bohužel na základě její absence též stále častěji zaniká. Udržení vzájemné lásky jako trvalého základu

osobního společenství je totiž velmi obtížné, protože zdaleka ne každá nabídka lásky je jako projev lásky chápána a zdaleka ne každý je schopen milovat svého partnera tak, jak on to očekává. Prožívání absence lásky je proto přechodně, ale někdy i trvale prakticky neodvratitelné. Přijmeme-li vysoký ideál, že manželská láska musí být nejen deklarovaná, ale i žitá, přijímáme zároveň studený fakt zranitelnosti lásky a tedy i zranitelnosti uspořádání, které je na ní založeno. Zatím jsme jako křesťané nedokázali v praxi vytvořit takové účinné řešení tohoto rozporu, které by nemělo charakter jeho popírání, nýbrž charakter dostupné a účinné pomoci ohroženým bratřím a sestrám.

67. Poměrně bezpečně lze identifikovat faktory, které dlouhodobé, resp. celoživotní udržení dobrého osobního společenství podporují. Vedle důrazu na odpovědný výběr partnera a pečlivost dlouhodobé přípravy na manželství (včetně přípravy duchovní) je to především respektování objevu potřeby stálého ožívování vztahu. Novost tohoto přístupu spočívá v uznání plné rovnoprávnosti partnerů na tvorbě vztahu jako základní podmínky jeho uskutečňování a rozvíjení. Tedy rovnoprávnosti a odlišnosti ženského a mužského vidění světa, ženského a mužského myšlení, ženských a mužských ambicí včetně ambicí vzdělanostních a profesních. I rodičovská láska k dětem dnes podstatně větší měrou respektuje dětské myšlení a vnímání. Trvalá láska je dosažitelná nejspíše jako výsledek společného autorství praxe vztahu i cest k jeho rozvíjení, tedy nikoli vnucování představy jednoho druhému - a to ani s odvolávkou na objektivní „správnost“ nabídek, osvědčenost obvyklých řešení, závaznost vzorů nebo v minulosti praktikovaných modelů⁷⁸.

66. Současná praxe bohužel stále fakticky nadřazuje jiné cíle manželství před kvalitu vztahu – především tím, že jim věnuje podstatně více pozornosti, zájmu a času. Obrovský

společenský tlak na vysokou míru materiálního zabezpečení, náročné vzdělávání, na realizaci náročných osobních projektů, na společenskou angažovanost a na orientaci ve složitém světě současné kultury a politiky se neodvratně dostává do rozporu s původním přáním téměř všech mladých křesťanů věnovat hlavní síly pro život v dobré a stabilní rodině. Přitom je zřejmé, že úspěch v rozvoji a prohlubování osobního společenství podstatně usnadní uskutečňování všech dalších tří všeobecných úkolů rodiny, zmíněných v citované papežské exhortaci.

Budoucnost rodiny je spojena se svobodou a kvalitou partnerských vztahů

68. Budoucnost křesťanské rodiny vidíme v tom, že dokáže v zájmu kvality společného života jednat svobodněji nejen vůči všem ohrožujícím společenským tlakům, ale i vůči tradičním zvyklostem⁷⁹, a že dokáže na základě pružnější dělby rodičovských povinností lépe spolupracovat.

69. Svobodu v hledání optimální formy soužití je schopna mladá rodina jen zčásti uskutečňovat na základě vlastního úsilí. Potřebuje i podporu širšího společenství, a to již dávno před tím, než vůbec vznikne. Budoucí maminky musí být pečlivěji vychovávány k odvaze nést odpovědnost a ohleduplně prosazovat svoje představy o soužití, rodině a profesním životě, budoucí otcové musí mít více odvahy mít vztah s manželkou a rodinu na prvním místě nejen postojem, ale i praktickými dovednostmi, věnovaným časem a ochotou k rovnoprávné komunikaci⁸⁰. Společné autorství životního stylu osobního společenství a rodiny povede k různým volbám a větší pluralitě manželských a rodinných forem⁸¹, ale sníží počet ztroskotaných vztahů, rozvodů i strach z potomků, a riziko života v partnerské lhostejnosti. Vytvoří prostor pro ty, kteří obtížné rodinné problémy řešit chtějí. Přinese více odpovědnosti, jejímž prvním projevem je vědomí potřebnosti Boží milosti pro manželský a rodinný život a větší touha po

duchovním zakotvení. Tento posun v myšlení mladých lidí se již děje a není potřebné jej radikálně urychlovat, protože jde o proces dlouhodobý.

80. *Familiaris consortio* připomíná i důležitý princip „postupného růstu obrácení“⁸², který představuje osvědčenou cestu ke splnění náročných cílů křesťanské rodiny. Pochopení významu tohoto principu posiluje naši odvalu a naději, že osudem křesťanské rodiny nebude ústup ze zásad a klesající počet dobrých rodin, nýbrž růst a nabídka příkladů, jak žít v současných podmínkách nejen v souladu s Božím plánem, ale i v souladu s hlavními charakteristikami dnešní kultury, a jak uskutečňovat i mnohé touhy společné s těmi bližními, kteří křesťanství nepřijímají.

Rodina je domácí církví, ale univerzální i místní společenství za ni nese spoluodpovědnost

81. Realita života české křesťanské rodiny je zatížena několika nepříznivými faktory. Větší míra svobody rodinám sice přinesla řadu dříve neexistujících nabídek, ale zároveň přinesla dříve neznámé hrozby a ve velké většině případů i ekonomický pokles. Nová nabídka vzdělávacích a zájmových příležitostí způsobila, že poklesl i mezi křesťany počet nových sňatků a narodilo se méně dětí. Dříve neznámé tlaky na rodinu v podobě hrozby nezaměstnanosti, mediální manipulace či agrese a protirodinných ideologií začaly mít volné pole působnosti. Dodnes totiž nejsou vytvořeny v dostatečné míře svépomocné nebo církevní organizace, které by rodinám pomáhaly obstát.

82. Pro naši církev je zde příležitost k rozsáhlé aktivitě. Již existující diecézní systém center pro rodinu a další křesťanské prorodinné organizace začínají hrát významnou roli, jejich služby však zdaleka nejsou všude dostupné. Málo se rozvíjí i velmi potřebné odborně kompetentní křesťanské manželské poradenství. Chybí dostupné informace, díky čemuž není často využívána ani existující omezená nabídka

pomocí. Nečekané je i zjištění, že mladí křesťanští rodiče se často stydí služeb pro rodiny využívat. Křesťanští politici na komunální a celostátní úrovni by se měli daleko více angažovat v tvorbě politických nástrojů a rozhodnutí, která by přinesla větší podporu rodinám. Jako křesťané nesmíme ale též ztratit smysl pro skutečnost, že mezi námi budou vždy i „chudí“ v tomto slova smyslu a budou příležitostí k novému pojetí „desátků“ a „almužen“.

83. Zásadní výzvou naší doby je především zvýšení svépomocných aktivit. Ve farnostech je třeba budovat síť služeb mladým rodinám založená na dobrovolné práci neformální nebo v rámci neziskových organizací⁸³. Velmi důležité jsou služby informační, zprostředkující nabídky dostupných aktivit v rámci církve a informace o akceptovatelných službách a nabídkách⁸⁴.

84. Nazval-li koncil rodinu domácí církví⁸⁵, povýšil její význam, resp. vyjádřil rostoucí uvědomování si jejího významu pro život obecné církve. Je velmi naléhavé hledat konkretizaci této výzvy i v našich poměrech.

VIII. Děti a mládež

Děti ve střetu s negativními vlivy dnešní doby

85. Dnešní svět se velmi rychle mění a ti, kdo jsou jeho vývojem často znatelně zasaženi, jsou děti. Neustále se pohybují v prostředí rychlého, technického a konzumního světa. Rovněž situace ve společnosti negativně působí na děti a jejich vývoj. Společnost propagující úspěch a kariéru tak obírá rodiče a děti o společně prožitý čas. Většina dětí navštěvují různé kroužky a dobrovolné aktivity, což je žádoucí, ale opět to bere společný čas rodičů a dětí. Přemíra času stráveného sledováním televize či využíváním výpočetní techniky způsobuje ztrátu schopnosti rozlišovat virtuální a reálnou skutečnost, podporuje agresivitu, může způsobit poruchy vývoje řeči a pod.

Rodina má prvořadou roli, ale ani společnost a církev se nesmí zbavit zodpovědnosti

86. Musíme proto reagovat na současnou dobu. Kvalitní nabídka volnočasových aktivit, kde se děti setkají s dobrými lidskými vztahy, pomůže při jejich vývoji a formování osobnosti. Existují různé instituce, které se těmto aktivitám věnují. Je třeba podporovat jejich činnost, stejně jako v menších místech podněcovat a podporovat aktivity dobrovolníků, pedagogů, pastoračních asistentů, kteří jsou ochotni se věnovat této práci. Zde vidíme velký úkol především pro laiky, kteří mají předpoklady pro vytváření a vedení volnočasových aktivit.

87. Nezapustitelné místo ve výchově a vzdělávání zaujímá rodina. Rodiče jsou pro své děti prvními svědky víry, rodina první církví. Fungující rodina aktivně žijící svou víru může v dětech vybudovat hluboké kořeny zakotvení v Bohu. Rodiče svým způsobem života mohou své děti posilovat v naději, že Bůh je živým Bohem. Přibývá však rodin, kde rodiče omezují křesťanskou výchovu nejvýše na pouhé posílání dětí do hodin náboženství, ale jinak s nimi víru nežijí.

88. Velmi naléhavý je požadavek, aby se náboženství nestalo jen výukovým předmětem, ale prostorem pro budování vztahu k Bohu, orientaci ve světě, výchovu svědomí. Je prioritní důsledně dbát na kvalitu výuky.

Klíčové období dospívání v životě člověka

89. V době dospívání dozrávají definitivní rozhodnutí, která ovlivňují celý život. Zatímco v období dětství hráli nejdůležitější roli nejbližší dospělí – rodiče, učitelé, přesouvá se tato role u mládeže v období dospívání na vrstevníky. K mládí je nutné přiřadit radikalismus, kritičnost, touhu po přátelství, vztazích, a mnoho dalších. Je to období hledání vlastní životní cesty. Mnozí mladí lidé jsou proto otevřeni

různým příležitostí, které nabízejí i uspokojení jejich touhy po spiritualitě.

90. Církev by měla využít této příležitosti a nabídnout jim přiměřenou formou svoje bohatství. Pokud člověk prochází tímto obdobím jen se zkušenostmi z dětství a vědomostmi z náboženství ze základní školy (častěji jen z prvního stupně), nemůže u něj náboženství často rozumově obstát. S růstem životních zkušeností, myšlení, musí růst i zkušenost a promýšlení víry. Prvořadý je nepochybně osobní vztah k Bohu, ale ten lze jenom těžko vybudovat bez přiměřených znalostí.

Otevřené možnosti pro aktivity mladých – mladí pro mladé

91. *„Mladí lidé se musí stát prvními a bezprostředními apoštoly mladých tím, že budou apoštolsky působit sami mezi sebou, ovšem s ohledem na sociální prostředí, ve kterém žijí.“⁸⁶ „Mladé lidi nelze chápat pouze jako předmět pastorační péče církve. Fakticky jsou a musí být povzbuzováni k tomu, aby „se stali aktivními subjekty, činiteli evangelizace a tvůrci sociální obnovy.“⁸⁷ Mladí animátoři mají velkou šanci oslovit lidi stejného věku. Proto je nezbytně nutná kvalitní příprava a formace animátorů, o kterou se z velké části starají diecézní centra pro mládež. Důležitá je personální i materiální podpora diecézních center života mládeže, speciální příprava kněží na službu mládeži a otevřenost k novým církevním hnutím. Velkou příležitostí je i využití a podpora dobrovolnické služby, která v posledních letech v naší republice začíná existovat a nabízí významné využití i uprostřed církve.*

¹ GS 1

² minimálně 85% podle všech výzkumů z posledního desetiletí u nás – viz např. Evropský výzkum hodnot SC&C 1999

³ v letech 1997-2002 mezi 1,13-1,17 dítě na ženu v reprodukčním věku (podle dat ČSÚ)

⁴ Alvin a Hedi Tofflerovi: *Nová civilizace - Třetí vlna a její důsledky* (2003); *Přesun moci* (1990)

⁵ Psychologický ústav Filosofické fakulty Masarykovy univerzity organizoval na počátku devadesátých let minulého století **kurzy laických rodinných pracovníků** (LAROP). Působení absolventů těchto kurzů ve farnostech a diakoniích ČR dokumentuje, jak veliký potenciál představují laici na poli evangelizace sociálně prospěšnými aktivitami laiků mezi lidmi postiženými katastrofami, ztroskotáním partnerských vztahů a jinými negativními událostmi. Křesťanský životní styl laiků, vztah laiků k hodnotě manželství a rodiny, k výchově dětí, k práci, k prožívání neděle a volného času, jejich angažovanost v záležitostech veřejného zájmu, solidarita se slabými, chudými a nemocnými, jejich vztah k menšinám i jejich působení ve světě, v překonávání rozporů mezi vírou a denním životem, křesťanská hodnota odbornosti a kvalifikovanosti v plnění povinností a činností, i jejich odpovědnost laiků při řešení speciálních odborných problémů – to vše se může stát přitažlivým a následování hodným svědectvím hodnot duchovního zakotvení života ve víře.

⁶ List Diognétovi V. 10

⁷ srov. 1 Petr 3,15-16

⁸ GS 53

⁹ GS 61

¹⁰ Ef 1,10

¹¹ *"Ať uvádějí v soulad poznatky nových věd a nauk i nejnovějších objevů s křesťanskou mravností a s křesťanským myšlením, aby náboženský život a mravní poctivost šly u nich ruku v ruce s vědeckým poznáním a s nepřetržitým rozvojem techniky; tím pak budou schopni posuzovat a vykládat všechny věci v plně křesťanském smyslu."* (GS 62)

¹² viz zejména dílo Radima Palouše, např. *Čas výchovy*, SPN 1991

¹³ viz materiál Kongregace pro náboženskou výchovu (W.kar.Baum) *Svědectví katolického laika o víře ve škole*

¹⁴ GS 59

¹⁵ Jan 8,31-32

¹⁶ viz zejména Výzkum evropských hodnot; u nás viz zejména Paul M. Zulehner *Církev: přístřeší duše*

¹⁷ Prokazuje to řada výzkumů, obzvláště ceněná je European Value Study – jsou k dispozici opakovaná měření po deseti letech ve více jak deseti zemích včetně ČR

¹⁸ Beck U.: Rizikogesellschaft. Frankfurt am Mein. Suhrkamp.1986

¹⁹ Vzrůst počtu trvale svobodných a dobrovolně bezdětných. Akceptované expertní odhady (blíže Rabušic 2001) předpokládají, že vy vyspělých státech bude 20% populace dobrovolně bezdětných.

²⁰ Velké procento rozvádějících se nepovažuje opuštěné manželství za špatné, ale mají pocit, že jsou schopni vytvořit lepší. Je to jeden z důsledků vysokých nároků na kvalitu manželského vztahu a rozšířené mylné domněnky, že úspěch vztahu záleží téměř zcela na úspěšné volbě partnera.

²¹ Tato klasická teorie poklesu fertility G.Beckera (Treatise on the Family. Harvard University Press. 1991) je sice ze strany kritiků považována za neprokazatelnou, ale v praxi se s úvahami v tomto duchu významně často setkáváme.

²² Různé alternativy nezávazných vztahů – tzv. faktická manželství (nesezdaná soužití), LAT (Living Apart Together), časově omezená věrnost – tzv. sukcesivní monogamie atd.

²³ Viz např. E.Sullerotová: Krize rodiny. Karolinum 1998

²⁴ Viz souhrnně heslo „osoba“ např. viz. Brugger W.: Filosofický slovník. Naše vojsko. 1994

²⁵ Pojem K.Rahnera „sebevlastnění subjektu“ viz. Rahner K., Vorgrimler H.: Teologický slovník. Zvon. 1996

²⁶ Dokladem jsou návrhy na měření kvality života viz např. Potůček M. a kol.: Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku. Gutenberg. 2002

²⁷ Výchova v jiných než úplných rodinách je úspěšná jen potud, pokud prostředí vztahově fungujících rodin úspěšně imituje. Dokladem jsou výzkumy „chybějících otců“. Přehled viz např.: Folgen von Vaterentbehrung. Bundesministerium fur soziale Sicherheit, Generationen und Konsumentenschutz. Wien 2003.

²⁸ Výzkum hodnot EVS - Demografická deficitnost alternativních forem soužití.

²⁹ Míra úhrnné plodnosti (počet dětí na 1 ženu) byla nejnižší r.1999 a to 1,13, vr.2002 byla 1,17. Horší výsledky má v Evropě pouze Ukrajina.

³⁰ viz Garry Becker 1981

³¹ Možný Ivo: Sociologie rodiny. Sociologické nakladatelství. 1999

³² Typická populační vlna vznikla u nás v důsledku kombinace razantních propagačních opatření na začátku sedmdesátých let. Několik silných populačních ročníků mělo permanentní potíže s nedostatkem míst ve školách, později v umístění na pracovním trhu a v hledání životních partnerů. Blíže viz např. Večerník J.(ed): Zpráva o vývoji české společnosti. Akademia 1998

³³ Blíže Librová H.: Pestří a zelení. Veronica. Brno 1994

³⁴ *Tím, že věřící laici – „vedeni křesťanským svědomím“ a v souladu s hodnotami, které se s ním shodují – plní všeobecné politické povinnosti, vykonávají také sobě vlastní úkol vnášet do časného řádu věci křesťanskou náplň. Přitom musejí respektovat podstatu a oprávněnou autonomii řádu časných věcí a spolupracovat s ostatními občany podle specifických kompetencí a v souladu s vlastní odpovědností. Vzhledem k tomuto základnímu učení Druhého vatikánského koncilu „se laici nemohou vyhýbat účasti na ‚politice‘, to jest na mnohostranných rozličných iniciativách v rovině hospodářské, sociální, zákonodárné, správní a kulturní, které slouží organické a systematické podpoře obecného blaha“. Patří k ní podpora a ochrana takových statků, jako je veřejný pořádek a mír, svoboda a rovnost, úcta k lidskému životu a k životnímu prostředí, spravedlnost, solidarita atd.* Instrukce 1

³⁵ *Katolíci nemohou při své angažovanosti v politice ustupovat ve věci tohoto principu žádnému kompromisu, neboť tím by se zříkali svědectví křesťanské víry ve světě a samotné vnitřní jednoty a koherence věřících. Demokratická struktura, na které spočívá moderní stát, by byla příliš slabá, kdyby si za základ nevzala ústřední význam lidské osoby. Je to právě úcta k lidské osobě, která umožňuje demokratickou účast. Druhý vatikánský koncil učí, že „ochrana osobních práv je nezbytnou podmínkou, aby se občané mohli jako jednotlivci nebo ve sdružení aktivně účastnit života a vedení státu“.* Instrukce 3

³⁶ Karel Čapek: *Hovory s TGM*, kapitola Demokracie

³⁷ V posledních letech jako lepší hodnotí polistopadový režim cca 40% občanů, 40% jej hodnotí jako stejný a 20% považuje předlistopadový za lepší; např. CVVM, červenec 2002.

Např. podle CVVM červen 2003 si myslí 68 až 86% občanů, že nejúčinněji ovlivňují chování politiků úplatky a korupce, dále pak snaha získat kontakty, pozice či funkce.

³⁸ *Církev si je vědoma toho, že cesta demokracie na jedné straně umožňuje nejlépe přímou účast občanů na politických rozhodnutích, že je však na*

druhé straně možná jen do té míry, pokud je jejím základem správné pochopení lidské osoby. Instrukce 3

³⁹ ODS – 35% preferencí, 46% těch, pro které je nepřijatelná, KSČM 18% preferencí, pro 40% je nepřijatelná – např. CVVM, únor 2003.

⁴⁰ Centesimus annus kap. 25

⁴¹ Centesimus annus kap. 35

⁴² Centesimus annus kap. 36

⁴³ Nejvýrazněji zaznívala z okruhu politologicko-ekonomické sekce České křesťanské akademie

⁴⁴ Vydala jej roku 2000 ČBK, šlo ovšem o ekumenicky pojatou práci týmu při České křesťanské akademii.

⁴⁵ *Das Soziale neu denken*, 2003

⁴⁶ *Sozialwort* 2003

⁴⁷ viz například Ignacio Ramonet: *Tyranie médií*, MF 2003

⁴⁸ *Intrere mirifica* kap. 4; *Communio et progressio* čl. 114 až 125

⁴⁹ *Srov. Lumen Gentium* čl. 9. in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří 2002.

⁵⁰ *Srov. O.H. Pesch*, *Druhý vatikánský koncil 1962 1965*, Příprava, průběh, odkaz, Vyšehrad 1996, s. 30-39.

⁵¹ *Srov. Bernhard Rootmensen*, *Čtyřicet slov na poušti – O krizi církve, víry a kultury*, Kostelní Vydří 2001

⁵² Tento úbytek se nedá jednoduše připsat jen na vrub přirozenému vymírání především starší generace křesťanů, jak se někteří domnívají.

⁵³ Positivně je třeba přesto hodnotit např. list biskupů „Pokoj a dobro“ věnující se otázkám transformace. Stanovisko rady *Iustitia et Pax* k situaci a nerespektování práv zaměstnanců v nadnárodních obchodních řetězcích, či angažovanost mnoha křesťanů v etických komisích a jiných grémiích.

⁵⁴ Wanke, J., *Pastýřská služba "učedníků nebeského království"*; *Směrnice Matoušova evangelia pro dnešní církev*, 1996; přeložil P. Petr Hruška.; web tf.jcu.cz/katedra-pastoralni-teologie/studijni-materialy/ str. 1

⁵⁵ *Srov.:* Gal 5, 22

⁵⁶ *Lumen gentium*, odst. 32: „*Společná je důstojnost údů, která vzniká z jejich znovuzrození v Kristu, společná je milost synovství, společně je povolání k dokonalosti, jedna spása, jedna naděje a nerozdělená láska... mezi všemi je opravdová rovnost v důstojnosti a činnosti společné všem*

věřícím při budování Kristova těla.“

⁵⁷ Jan Pavel II.: Překročit práh naděje. Praha. Tok, 1995. s. 36

⁵⁸ Srov.: Lumen gentium, odst. 31

⁵⁹ Zj 21,1

⁶⁰ srov.: Lumen gentium, odst. 31 „*Z vlastního povolání laiků vyplývá úkol hledat Boží království tím, že se zabývají časnými věcmi a upravují je podle Boha.*“; dále i Gaudium et spes, odst. 43

⁶¹ Lumen gentium, odst. 40

⁶² Pokud se sněm s touto myšlenkou ztotožní, nechť je dle norem CIC zpracována formou partikulárního práva.

⁶³ Srov.: Apostolicam actuositatem, odst. 9 „*Laici konají svůj mnohostranný apoštolát jak v církvi, tak ve světě. ... Protože však v nynější době mají na celkovém společenském životě stále větší aktivní podíl ženy, je velmi důležité, aby se zvýšila jejich účast i v různých oborech církevního apoštolátu.*“

Mulieris dignitatem, odst. 10 „*Přednosti vlastní ženské přirozenosti jistě nejsou menší než přednosti mužské, jsou jenom odlišné. Žena tedy má - jako ostatně i muž - usilovat o své uskutečnění jako osoby. Má usilovat o svou důstojnost a své povolání na základě těchto zdrojů, podle bohatství svého ženství, které obdržela v den svého stvoření a které stále dědí jako výraz Božího obrazu a podoby, jež jsou jí vlastní.*“

⁶⁴ Srov.: Christifideles laici, odst. 58

⁶⁵ Srov.: Christifideles laici, odst. 61

⁶⁶ Srov.: Fides et ratio, odst. 2

⁶⁷ Srov.: Fides et ratio, odst. 16-18, 33-34

T. Akvinský: *Všechno pravdivé, ať je vysloveno kýmkoli, je od Ducha svatého.* Citováno podle Fides et ratio, odst. 44

⁶⁸ Srov.: Fides et ratio, odst. 1

⁶⁹ Srov.: Fides et ratio, odst. 18

⁷⁰ Srov.: Fides et ratio, odst. 33

⁷¹ Rozhodující výsledky obsahuje koncilní konstituce *Dei verbum* a dále dva dokumenty Papežské biblické komise *Bible a christologie* (1984) a *Výklad Bible v církvi* (1993). Velmi cenné jsou pak komentáře k ekumenickému překladu Bible.

⁷² Familiaris consortio. O úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22.11. 1981. Praha, Zvon 1992.

⁷³ FC III. odst.17. 1 Vytváření osobního společenství, 2. Služba životu, 3. Účast na vývoji společnosti, 4. Účast na životě a poslání církve.

⁷⁴ Tyto tlaky jsou trojího druhu – materiálně ekonomické, informační a mediální a ideologické a postojové. Za neodstranitelné protirodinné tlaky současné společnosti považujeme např. preferenční odměňování plně disponibilní a flexibilní pracovní síly, preferenční odměňování lidí věnující nadměrný čas celoživotnímu vzdělávání, zahlcení prostoru rodiny elektronickými médii, mediálně navozený enormní vliv vrstevnických skupin dětí konkurující autoritě rodičů a další.

⁷⁵ Závažný posun v chápání lásky spočívá v tom, že její vzájemnost (akceptovatelnost partnerem/partnerkou) je důležitější než objektivní hodnota nabídky.

⁷⁶ Pro dnešního člověka jsou nesrozumitelné dřívější „neemoční definice lásky“ (láska jako touha po dobru pro druhého apod.). Jde však o to, aby láska nebyla definována pouze jako emoce, ale jako komplexní stav a zaměřenost osoby.

⁷⁷ FC odst.18 ... *bez lásky namůže rodina jako osobní společenství žít, růst a uskutečňovat se.*

⁷⁸ K vnucování představy o praxi vztahu jednoho k druhému by nemělo docházet ani pod záminkou nabídky obvyklých řešení, v minulosti praktikovaných modelů, nebo ji zdůvodňovat velikorysostí nabídky.

⁷⁹ Nově existující skutečností podstatně ovlivňující manželské soužití je např. obvyklost ekonomické nezávislosti partnerů před sňatkem, stejné vzdělání mužů a žen a jejich teoreticky stejná schopnost ekonomicky zabezpečovat rodinu v důsledku změněného charakteru práce (ubývání manipulací s předměty, přibývání manipulací se symboly), zásadní změna paradigmatu výchovy dítěte, prodloužený lidský věk a další.

⁸⁰ Převážná většina mužů dnes rovnoprávně komunikovat s ženami a zvláště s manželkami neumí. Výrazný posun musí nastat i v představě, že hlavním posláním otce je zabezpečit rodinu finančně.

⁸¹ Na rozdíl od liberálního obsahu tohoto pojmu jej jako křesťané chápeme jako pluralitu životních stylů založených na manželství a směřujících k rodině s dětmi. Lze očekávat např. více možností domácího výkonu profese, což umožní lepší slučitelnost rodičovské a profesní role, více možností ve zkracování pracovního času, vzrůst možností vzájemné zastupitelnosti stejně vzdělaných manželů a další. V důsledku toho bude přibývat netradičních rozdělení rolí v rodině a zvýší se jejich proměnlivost.

⁸² FC odst..9

⁸³ Jde o služby typu krátkodobé hlídání dětí, výpomoc v domácnosti, výpomoc s údržbou bytu, doučování dětí, doprovázení dětí nebo rodiče s více dětmi, finanční výpomoc.

⁸⁴ Jde především o informace o činnostech diecézních center pro rodinu a křesťanských manželských poraden, ale i dalších křesťanských svépomocných aktivitách zajišťovaných např. různými komunitami, hnutími, řády a kongregacemi. Kapacita těchto nabídek není díky špatné informovanosti zdaleka využívána.

⁸⁵ LG, odst. 11

⁸⁶ Apostolicam actuositatem, odst. 12

⁸⁷ Christifideles laici, odst. 46